

Дослідження

Роль Національної поліції у реагуванні та запобіганні самогубствам серед ветеранів та ветеранок

Липень 2024

Ми, команда Ветеран Хаб, провели дослідження, щодо — самогубств серед ветеранів та ветеранок та поліції, як ланки реагування на них.

Це дослідження — частина пазла, необхідна для комплексної оцінки становища з реагуванням на самогубства серед ветеранів, ветеранок та їхніх родин, а також розробки стратегії протидії таким випадкам, яка має бути синхронізована з загальнонаціональними зусиллями з протидії та попередження самогубств серед населення. Позиція нашої організації¹ полягає у тому, що сім'ї ветеранів та ветеранок повинні стати суб'єктом державної політики², а дані про них і відповідні послуги мають бути наскрізними та, зокрема, торкатись проблематики самогубств і реагування на них.

Поліцейські — одні з перших людей, які мають змогу зреагувати при спробі самогубства, зокрема спробі самогубства серед ветеранів та ветеранок. Вони ж стають одними з перших на місці подій, коли самогубству не вдалось запобігти. Це дослідження дає розуміння того, як відбувається комунікація поліцейських та ветеранів під час спроби самогубства зараз, і що можна зробити, аби ця комунікація стала ефективнішою.

Також у межах дослідження ми вивчили, яким зараз є ланцюг реагування на самогубства, зокрема самогубства ветеранів та ветеранок, від виклику поліцейських до закриття справи, щоб визначити, наскільки узгодженими є дії різних акторів, і зрозуміти, як (не)фіксується статус ветеранів на кожному етапі.

Це дослідження стало можливим завдяки сприянню та підтримці Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України. Окрема подяка заступниці міністра внутрішніх справ Катерині Павліченко, начальнику Департаменту забезпечення діяльності

---

¹ Ветеран Хаб, Правозахисний центр для військових «Принцип», ГО «Простір можливостей», ГО «Юридична сотня», ГО «Простір можливостей» та Жіночий ветеранський рух. Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Експертні рекомендації до формування оновленої державної політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Київ: Ветеран Хаб, 2023. veteranhub.com.ua/veteran-policy

² Ольга Фокаф та Івона Костина. Шлях коханої воїна. Вивчення унікального досвіду партнерок військових та ветеранів. Київ: Ветеран Хаб, 2023. kohana.veteranhub.com.ua/research

Голови Національної поліції України Валерію Кобі, керівниці Управління комунікацій Національної поліції Оксані Блищик, начальнику Департаменту патрульної поліції Національної поліції України Євгенію Жукову, першому заступнику начальника Департаменту патрульної поліції Олексію Білошицькому, заступнику начальника відділу зв'язків з громадськістю Департаменту патрульної поліції Олександрю Коцару, начальнику Управління психологічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ Андрію Костюку та заступнику начальника Управління – начальнику відділу організації психологічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ Денису Романенку, а також Михайлу Вершиніну.

Також дякуємо громадським організаціям та кожному і кожній зі складу поліцейських та ветеранів, хто взяв участь у дослідженні й відверто розповів про свій досвід і висловив свою думку.

Автори й авторки щиро вдячні всім учасникам та учасницям інтерв'ю, які знайшли час для розмови. За всі помилки і неточності, якщо вони є у фінальній версії, несуть відповідальність лише автори й авторки. Будь-яке використання матеріалів цього дослідження дозволено за умови згадки першоджерела та інтерактивного посилання на нього.

Дослідження (або будь-яка окрема його частина) є твором і охороняється відповідно до чинного законодавства України. Усі майнові права належать Ветеран Хаб (БО «Благодійний Фонд “Ветеран Хаб ++”»). Будь-яке використання матеріалів, яке містить дане дослідження, дозволене лише за умови згадки першоджерела та інтерактивного посилання на нього:

Баглай С., Яшкіна Д., Ветеран Хаб. Дослідження. Роль Національної поліції у реагуванні та запобіганні самогубствам серед ветеранів та ветеранок. Київ : Ветеран Хаб, 2024. 80 с.

Це дослідження стало можливим завдяки підтримці Програми реінтеграції ветеранів, яку реалізує IREX за підтримки Державного департаменту США. Вміст є виключною відповідальністю БО «Благодійний Фонд “Ветеран Хаб ++”» і не

обов'язково відображає погляди Державного департаменту США та IREX.

Думки та позиції, викладені у цьому дослідженні, є позицією авторів та авторок і не обов'язково відображають позицію партнерів чи донорів організації.

Команда, яка працювала над дослідженням

Авторський колектив: Сергій Баглай, Дар'я Яшкіна.

Авторка ідеї дослідження: Івона Костина.

Супервізорка проекту: Катерина Скороход.

Менеджерки: Марія Куделя, Анастасія Костенко.
та Єлизавета Канєвська.

Редакторки: Софія Персань, Дарина Чупат.

Дизайнерка: Світлана Початун.

Коректорка: Софія Туранська.

Окрема подяка інтерв'юєркам: Світлані Бердниковій,
Марії Соколовій, Юлії Кабанець.

Зміст

Довідка.....	6
Вступне слово.....	8
Вступ.....	10
Дослідницькі припущення.....	13
Методи дослідження.....	14
Цільові групи дослідження.....	15
Етичні засади.....	17
Обмеження.....	18
Глосарій.....	19
Розділ 1. Огляд міжнародних практик поліції щодо реагування та запобігання самогубствам серед ветеранів та ветеранок.....	22
Сполучені Штати Америки.....	25
Канада.....	34
Хорватія.....	39
Розділ 2. Реагування поліції на самогубства ветеранів та ветеранок в Україні.....	44
Процес реагування (етапи та актори).....	46
Розділ 3. Процес фіксації спроби самогубства або факту смерті.....	58
Процес фіксації спроби самогубства або факту смерті.....	59
Маршрут документації.....	63
Роль ГО в ланцюзі реагування.....	67
Позиції акторів щодо фіксації статусу ветерана або ветеранки.....	69
Розділ 4. Патерни поведінки людей, які хочуть вчинити самогубство, та превентивна роль поліції.....	72
Аналіз звернень на гарячу лінію 102.....	73
Зброя та алкоголь – фактори ризику для самогубств.....	80
Розділ 5. Навчання поліцейських особливостям роботи із ветеранами під час кризових ситуацій.....	84
Тренінги та відпрацювання сценаріїв.....	85
Досвід Центру допомоги ветеранам війни «4.5.0.».....	90
Висновки та перспективи подальших досліджень.....	93
Список використаних джерел.....	96

Довідка

Ветеран Хаб — мережа підтримки воїнів та їхніх близьких. Її у 2018 році заснували Громадська організація «Побратими», Фонд Олени Пінчук та Фонд Віктора Пінчука, аби віддячити українським ветеранам та ветеранкам, які повертаються до цивільного життя після служби.

З початком повномасштабного вторгнення більшість ветеранів та ветеранок знову стали на захист країни, а Ветеран Хаб підтримує їхніх близьких, аби висловити вдячність за спільну безпеку. Нині ми працюємо для ветеранів і ветеранок, їхніх партнерів та партнерок, дітей і рідних, близьких воїнів Сил безпеки й оборони, ДСНС, медиків і добровольців.

Мережа об'єднує простори в Києві та Вінниці, де можна поспілкуватися, попрацювати, відвідати події та навчання, а також отримати безоплатні послуги — юридичні консультації, психологічну підтримку, консультації і персональний супровід з пошуку роботи і свого покликання. Також у мережі працюють 3 мобільні офіси у Київській, Вінницькій та Дніпропетровській областях, які надають послуги ветеранам, ветеранкам та їхнім родинам в межах регіону. А по всій Україні діє Лінія підтримки, яка надає послуги онлайн і телефоном: +38 (067) 348-28-68.

Крім цього, організація розвиває партнерську програму з підтримки 8 малих просторів «Плюс Плюс ++» у містах з малорозвиненою системою послуг для воїнів і їхніх близьких. З моменту заснування консультанти та консультантки Ветеран Хабу надали понад 30 000 послуг для ветеранів, ветеранок і їхніх близьких. Простори організації відвідали понад 48 000 разів.

Завдяки знанням і досвіду, які ми отримуємо від ветеранів, ветеранок та їхніх сімей у щоденній взаємодії, ми створюємо різні проєкти, що інформують широку аудиторію про їхні потреби. Команда Ветеран Хабу також проводить аналітичні дослідження,

аби покращувати послуги та державну політику щодо ветеранів, ветеранок і їхніх сімей. Зокрема, за підтримки IREX та Державного департаменту США Ветеран Хаб провів дослідження [«Шлях](#)

[ветеранів та ветеранок»](#), у якому зафіксував досвід повернення ветеранів та ветеранок до цивільного життя після служби. Мапа цього шляху і концепція добробуту є основоположними у роботі всієї мережі.

Також команда провела дослідження:

[«Шлях коханої воїна»](#)

[«Усвідомлене батьківство під час війни»](#)

[«Сексуальне життя воїнів після поранення»](#)

[«Від поранення до повернення»](#)
у співпраці з ГО «Принцип»

Наразі команда працює над дослідженнями працевлаштування ветеранів у виробничому середовищі, просто неба і в Національній поліції, над дослідженнями взаємодії Національної поліції з ветеранами та ветеранками, і дослідженням щодо реагування й запобігання самогубствам серед ветеранів та ветеранок.

Вступне слово

За останні кілька років тема психічного здоров'я українців та українок отримує все більше уваги і в суспільстві, і серед фахівців та фахівчинь. Попри це для багатьох людей, зокрема ветеранів та ветеранок ця тема залишається табуованою та супроводжується стереотипами та стигмами, через що вони можуть не звертатися до фахівців навіть за гострої потреби. Ба більше, якісні послуги психічного здоров'я часто є недоступними, зокрема за межами великих міст та у багатьох регіонах країни під час війни.

Національна поліція України відіграє важливу роль у підтримці населення, особливо під час кризового стану, а робота відомства є надзвичайно вагомою для запобігання самогубствам.

Ми вирішили дослідити реагування поліції на самогубства ветеранів і ветеранок як один із найбільш кризових проявів психоемоційного стану. Ми ставили за мету зрозуміти, які стратегії підтримки виробила Національна поліція та її працівники, як перша ланка реагування на самогубство чи його спробу. Крім того, наше дослідження є спробою виявити, де і яким чином можна посилити реагування поліції на самогубства ветеранів та ветеранок для ефективнішої комунікації та взаємодії.

Сьогодні превенція самогубств є важливою для всіх громадян і громадянок України, тож загальнонаціональна політика у сфері психічного здоров'я є необхідною. Важливо, аби під час її створення враховували досвід ветеранів, ветеранок та їхніх родин. Проте для цього потрібно спиратися на статистичні дані, зокрема щодо самогубств цієї групи населення. У цьому дослідженні ми спробували з'ясувати можливості держави вести облік самогубств ветеранів і ветеранок, а також почули думки різних сторін щодо цього питання.

Шановні читачі і читачки, ми сподіваємось, що цей дослідницький звіт дасть вам краще розуміння того, як працює поліція під час

реагування на спроби самогубств, та приверне увагу до деяких викликів, із якими ветерани і ветеранки можуть стикатися на шляху до повернення до цивільного життя.

Попередження: У звіті ми наводимо цитати інформантів та інформанток, які містять згадки про спроби самогубств та іншу чутливу інформацію.

Якщо прочитане викликає у вас стрес і ви відчуєте, що вам потрібна підтримка: телефонуйте на Лінію підтримки Ветеран Хабу: +38 067-348-28-68 щодня з 9.00 до 21.00.

Марія Куделя, Анастасія Костенко, Єлизавета Каневська
менеджерки проекту.

Вступ

Проблема самогубств серед ветеранів та ветеранок в Україні залишається малодослідженою. Ця тема чутлива за визначенням, а її табуованість посилюється тим, що згідно з наказом Служби безпеки України від 2005 року, інформація про кількість ветеранів, які вчинили самогубство³, має гриф «таємно»⁴. Ба більше, коли йдеться про чинних військовослужбовців і військовослужбовиць, такі випадки класифікують як «небойові безповоротні втрати»⁵. Тобто самогубства є лише однією з підкатегорій «інших причин», до яких зараховують загалом усі не пов'язані з участю у бойових діях випадки, як-от смерть від необережного поводження зі зброєю, через порушення заходів безпеки, внаслідок позастатутних взаємовідносин, аварії та катастрофи⁶. У такий спосіб, облік самогубств серед ветеранів відсутній, існують лише дані про самогубства чинних військовослужбовців і військовослужбовиць, а повноту цих даних важко перевірити.

Час від часу в засобах масової інформації з'являються цифри, які збурюють суспільну увагу. У 2017 році таким медіаприводом стала публікація тодішнього міністра внутрішніх справ Арсена Авакова про те, що кількість самогубств серед учасників Антитерористичної операції становить пів тисячі⁷⁻⁸. Однак такі дані є спорадичними. Вони позначені плутаниною в обліку, а також нерідко можуть бути

---

³ «Suicide». World Health Organization. Eastern Mediterranean Region. emro.who.int/health-topics/suicide/feed/atom

⁴ Соня Лукашова, «Мінветеранів не має даних про суїциди серед бійців, бо СБУ їх засекретила», Українська Правда, 9 грудня 2019. pravda.com.ua/news/2019/12/9/7234287

⁵ Міністерство оборони України. Методичний посібник щодо класифікації та обліку втрат особового складу Збройних Сил України. w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/wcadr_document?DOCUMENT_ID=193200&DOCUMENT_TYPE=2

⁶ Роман Туровець, «Роз'яснення щодо обліку санітарних втрат», Голос України, 29 січня 2020. golos.com.ua/article/326881

⁷ «Учасники АТО вчинили 500 самогубств – Аваков», BBC News Україна, 22 червня 2017. bbc.com/ukrainian/news-40364076

⁸ «На Донбасі український військовий вчинив самогубство – штаб», Радіо Свобода, 1 травня 2018. radiosvoboda.org/a/news/29202700.html

результатом некоректної (або відсутньої) фіксації статусу людини, що в результаті не дає розуміння справжньої кількості самогубств серед ветеранів та ветеранок. Відсутність кількісних та якісних даних про випадки самогубств серед ветеранів та ветеранок і їх обставини заважає розробці програм, які були б направлені на превенцію самогубств колишніх військових і базувалися б на фактах та доказах.

Ми не знаємо, скільки українських ветеранів і ветеранок вчиняє самогубство. Проте кількісні показники й не є предметом цього дослідження. Дослідницька команда проекту вдалася до якісної методології, аби зосередитись на висвітленні ролі поліції у реагуванні на виклики щодо самогубств. Водночас самогубства ветеранів і чинних військовослужбовців є лише частиною від загальної кількості самогубств в країні, а підвищений ризик самогубств серед ветеранів та ветеранок в Україні не є доведеним.

Побачити спробу самогубства і зреагувати на неї може будь-хто: перехожі, близькі, побратими чи посестри. Не всі знають, як надавати допомогу, і точно мало хто з не підготовлених фахово людей зможе надати супровід людині, яка має суїцидальну поведінку або хоче вчинити самогубство. Свідомі громадяни, коли вони розуміють критичність ситуації, або ж самі ветерани та ветеранки, які усвідомлюють, що не можуть впоратися зі своїм станом без сторонньої допомоги, телефонують на лінію 102, яка, своєю чергою, отримавши необхідну інформацію, передає виклик поліцейським.

Поліція є державним органом, до якого громадяни звертаються по допомогу. Співробітники патрульної поліції⁹, які приїжджають на виклик, стають одними з основних акторів у таких ситуаціях. Вони є сполучною ланкою між громадянами та державою.

---

⁹ Міністерство внутрішніх справ України. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС. Наказ 796. Ухвалено 2 липня 2015. zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0777-15#Text

Поліцейський є уособленням держави. Його поведінка і ставлення відображають ставлення держави до ситуацій, які можуть статися з будь-ким, зокрема і з ветераном або ветеранкою.

Саме поліція може не тільки запобігти самогубству, але й зорієнтувати та перенаправити людину до відповідної служби для отримання подальшої допомоги.

Надзвичайно важливою у таких ситуаціях стає реакція поліцейського, знання відповідного алгоритму дій та розуміння особливостей психоемоційних станів ветеранів. Крім того, правоохоронець може стати людиною, яка розпізнає намір ветерана про самогубство.

Розуміння того, як поліція реагує на випадки самогубств серед ветеранів, також уможлиблює вдосконалення роботи правоохоронців у справах, пов'язаних із психічним здоров'ям. Дослідження стане інструментом для виявлення можливих проблем у системі підтримки психічного здоров'я ветеранів та ветеранок, реалізації концепції добробуту ветеранів та ветеранок¹⁰, а також допоможе покращити закони і політики, спрямовані на їх підтримку.

Водночас важливо зазначити, що у процес реагування на самогубства ветеранів та ветеранок залучені не тільки представники патрульної поліції. Це ланцюг взаємодій, який містить низку інших акторів: дільничних, слідчих, судово-медичних експертів, суддів тощо. Тож ще одним завданням нашого дослідження є вивчення ланцюга реагування на самогубства залучених державних органів від поліції до суду (від виклику до закриття кримінального провадження). Це надасть можливість визначити таку структуру та логіку побудови майбутнього реєстру самогубств ветеранів, яка не обмежується злиттям реєстрів Національної поліції та Міністерства у справах ветеранів.

---

¹⁰ Костина, Івона, Катерина Скороход та Ярослав Братусь. Дослідження про досвід війни і повернення до цивільного життя. Шлях ветеранів та ветеранок. Київ: Ветеран Хаб. veteranhub.com.ua/shlyah-veterana

Метою дослідження є вивчення процедурних аспектів і реакцій поліції та інших залучених акторів на спроби самогубства серед ветеранів в Україні для майбутньої розробки практичних та рекомендаційних матеріалів для Національної поліції, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства у справах ветеранів, Міністерства юстиції та інших ідентифікованих стейкхолдерів.

Задля досягнення встановленої мети ми:

- Описали навчання поліції щодо випадків самогубств; виявили потреби працівників поліції при такому навчанні, коли йдеться про ветеранів та ветеранок;
- Вивчили процедури реагування на виклики щодо спроб самогубств (детально від виклику до алгоритму дій при завершеному самогубстві та незавершеному: комунікація із ветераном чи ветеранкою та родичами / близькими);
- Визначили, як і чи відбувається взаємодія з ветераном чи ветеранкою після запобігання інциденту; проаналізували минулі випадки викликів поліції на спробу самогубства ветеранів та ветеранок;
- Вивчили ланцюг реагування інших залучених акторів та виявили основні точки комунікації у випадках самогубств та спроб самогубств ветеранів та ветеранок;
- Охарактеризували процедури фіксації самогубств в базах даних Національної поліції;
- Окреслили області для майбутніх досліджень.

Дослідницькі припущення

1. Робота з ветеранами та ветеранками під час викликів щодо самогубств через наявний досвід і контекст війни, що триває, може мати свою специфіку, не окреслену наявними протоколами реагування поліції (наприклад, підвищена вірогідність наявності зброї у ветерана або ветеранки).

2. Працівники і працівниці поліції потребують більшої підготовки для ефективного реагування на кризові ситуації, пов'язані зі спробами самогубств ветеранів та ветеранок.
3. Задля ефективного запобігання самогубствам необхідним є не лише якісне реагування безпосередньо в момент здійснення спроби самогубства, але й подальша робота із ветераном або ветеранкою, зокрема з залученням інших служб підтримки.
4. Наразі статус ветерана не фіксується в процесі збору даних про випадок, який пізніше може бути кваліфікований як самогубство, тож зібрати вичерпні дані про поширеність випадків самогубств серед ветеранів та ветеранок у минулому є можливим лише за умов значної архівної роботи і ручного порівняння множинних реєстрів для виявлення збігів.

Методи дослідження

Дослідження проводилось за допомогою якісних методів. Якісна стратегія дозволила виявити контексти взаємодії і соціальні, психологічні, культурні аспекти взаємодії поліції, ветеранів та ветеранок та їхніх близьких. Це дало можливість розкрити ставлення, відчуття, мотиви, страхи цієї категорії людей тощо. Також такі методи дають можливість вивчати сенситивні тематики.

Ми обрали метод напівструктурованих інтерв'ю, тому що він є гнучким та адаптивним. Завдяки цьому ми отримали якнайбільше змістовної інформації, адже інформанти та інформантки змогли послідовно викласти свої роздуми й почувалися комфортно через визначеність питань, водночас маючи свободу виражати свої думки поза питаннями.

Задля кращого розуміння перешкод на шляху впровадження ініціативи реєстру самогубств серед ветеранів ми попередньо провели кабінетне дослідження щодо історії спроб впровадження реєстру самогубств ветеранів.

Також ми провели серію експертних інтерв'ю, які найкраще підходять для виконання завдань дослідження зазначених вище.

Цільові групи дослідження

Цільова група	Кількість інтерв'ю
Працівники та працівниці поліції, які безпосередньо виїжджали на виклики щодо самогубств	4
Представники управлінської ланки органів поліції та інших акторів	5
Працівники лінії 102, які приймали виклики щодо самогубств	2
Представники профільних організацій, що займаються кризовим менеджментом, супроводом та вивченням потреб ветеранів, у складних життєвих ситуаціях, зокрема у тих, що пов'язані з ризиком самогубств	5
Усього	16

Для інтерв'ювання кожної окремої цільової групи ми використали спеціально розроблені гайди (перелік орієнтовних питань за темами, відповідними до посад та роботи працівників поліції), а саме:

1. Працівники та працівниці поліції, які безпосередньо виїжджали на виклики щодо самогубств, важливі в рамках цього дослідження саме через свій досвід комунікації з ветеранками та ветеранами, які хотіли вчинити самогубство. Отже, гайд був зосереджений на дослідженні саме цього досвіду.
2. Представники та представниці управлінської ланки поліції національного та регіонального рівнів, а також інші актори,

залучені в ланцюг реагування (дільничні, слідчі), нас цікавили з точки зору можливості виявлення системних проблем (обізнаність працівників поліції щодо особливостей фіксації, реагування і підготовки поліції в контексті випадків самогубств) – саме на цьому були зосереджені питання гайду для них.

3. Представники та представниці лінії 102, які приймали виклики щодо самогубств. Питання гайду були сфокусовані на особистому досвіді роботи з дзвінками від ветеранів та ветеранок, які мали наміри самогубств, працівників лінії 102 (нас цікавили як інструкції реагування, так і реальні кейси їх застосування, включаючи персональні реакції співробітників та співробітниць).
4. Представники та представниці профільних державних та недержавних організацій були залучені до дослідження, оскільки вони безпосередньо працюють з ветеранами і ветеранками та розуміються на їхніх потребах у реагуванні на кризові ситуації, зокрема на спроби самогубства.

Отже, період з січня 2024 до березня 2024 ми провели 16 напівструктурованих інтерв'ю. Середня тривалість одного інтерв'ю – 1 година. У дослідженні взяли участь 2 працівники гарячої лінії 102, 5 представників організацій, що працюють із кризовим менеджментом, 5 представників управлінської ланки поліції та 4 патрульних поліцейських. Інтерв'ю проводились за попередньо розробленим гайдом (путівником), у якому були питання про досвід роботи із ветеранами та ветеранками, які мали спроби самогубств.

В рамках дослідження ми не враховували гендерний, віковий (оскільки фокус нашої уваги був зосереджений на питаннях досвіду, визначеності дій і реакцій) та географічний (через розвідувальний характер дослідження) розподіл. Проте ми маємо визнати, що подальші дослідження мають враховувати географічний розподіл з точки зору близькості до лінії фронту.

В рамках дослідження також ми проаналізували кейси трьох країн щодо реагування поліції на самогубства серед ветеранів, де були

продемонстровані вдалі та невдалі практики реагування. Це може стати корисним для розробки і коригування алгоритмів реагування у нашій країні.

Етичні засади

Дослідження провели з дотриманням принципів етичного кодексу Ветеран Хабу:

- Усі інтерв'юєри та інтерв'юєрки підписали угоду про нерозголошення конфіденційної інформації.
- Усі наведені цитати знеособлені задля унеможливлення ідентифікації інформанта або інформантки.
- Всі інтерв'юєри та інтерв'юєрки пройшли попередню підготовку щодо методики та етичних засад проведення інтерв'ю, надання першої психологічної допомоги, зберігання персональних даних та принципів етичного кодексу Хабу.
- Доступ до персональних даних мало обмежене коло дослідницької команди, інтерв'юєри та інтерв'юєрки не мали доступу до персональних даних.
- Інтерв'ю відбувалися лише за умови попереднього підписання або озвучення інформованої згоди на участь у дослідженні та обробку персональних даних.
- Усі респонденти та респондентки були повідомлені про принципи захисту персональних даних, мету дослідження, про можливість відмовитись від інтерв'ю у будь-який момент, можливість відмовитись від відповіді на запитання тощо.
- Респонденти та респондентки були забезпечені психологічною підтримкою в разі потреби. Вони мали змогу отримати базову психологічну підтримку від інтерв'юєрів та інтерв'юєрок, які попередньо пройшли навчання про техніки стабілізації людини у кризовому стані, та отримати безкоштовну допомогу за

наданими контактами або від психологів Ветеран Хабу (для воїнів та їх близьких).

→ Інтерв'ю проводились в просторах Ветеран Хабу **або онлайн** із дотриманням безпекових протоколів.

Обмеження

Будь-яке дослідження має свої обмеження щодо можливостей та спектру отриманої інформації, й наше не є винятком. Насамперед, це дослідження не розкриває тему кількості самогубств і поширеності явища. Воно є розвідувальним і не претендує на вичерпність.

Рекрутинг респондентів відбувався через офіційні канали Національної поліції України, отже, дослідницька команда мала доступ лише до тих співробітників, які були надані керівництвом, що могло вплинути на характер отриманої інформації. Проте зважаючи на те, що в рамках дослідження ми зосередилися на загальних питаннях досвіду, формальних питаннях щодо процедур, алгоритмів і наявних знань, а також на тому, що Національна поліція йшла назустріч і була зацікавлена в проведенні дослідження, це обмеження не мало суттєвого впливу на отримані дані.

Структура Національної поліції доволі розгалужена та різниться регіонально (так, патрульна поліція існує не в усіх населених пунктах). Ми вивчили загальні патерни реагування, але не мали змоги деталізувати їх із урахуванням всіх структурних особливостей поліції.

Також обмеженням слугувало проведення частини інтерв'ю з працівниками поліції на прифронтових територіях (наприклад, у Харківській та Запорізькій області). Через велику кількість як ветеранів, так і чинних військовослужбовців на цих територіях, інформантам було важко виокремлювати випадки за участю ветеранів від випадків за участю чинних військовослужбовців. Це

обмеження є однією з проблемних точок, що були виокремлені в процесі дослідження.

Дослідження зосереджено саме на репрезентації реагування з боку поліції, тож не враховувало членів родин ветеранів або ветеранок, які вчинили самогубство чи його спробу. Іншим фактором, що виходить за рамки цього дослідження, але є важливим з точки зору вивчення повного ланцюга реагування, є аналіз реакції та фіксації ветеранського статусу з боку медичних закладів, куди потрапляє ветеран або ветеранка, чия спроба самогубства була попереджена. Це показує можливість подальших досліджень із більш широкою перспективою висвітлення ситуації навколо самогубств серед ветеранів та ветеранок.

Глосарій

Ветеран, ветеранка — відповідно до Концепції політики щодо ветеранів та їхніх сімей: «це особа, яка брала безпосередню участь у бойових діях із захисту Батьківщини, а також на території інших держав, якщо це є частиною міжнародних зобов'язань України»¹¹.

Військовослужбовець — відповідно до чинного законодавства: особа, яка проходить службу в Збройних силах або у інших військових формуваннях, які створені відповідно до законодавства.

Група реагування патрульної поліції — наряд патрульної поліції у складі не менше 2 працівників, які в зоні оперативного реагування виконують завдання із забезпечення публічного (громадського) порядку, взаємодії з населенням, безпеки дорожнього руху, попередження правопорушень або подій, оперативного реагування на них¹².

---

¹¹ Ветеран Хаб, Правозахисний центр для військових «Принцип», ГО «Простір можливостей», ГО «Юридична сотня», ГО «Простір можливостей» та Жіночий ветеранський рух. Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Експертні рекомендації до формування оновленої державної політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Київ: Ветеран Хаб, 2023. veteranhub.com.ua/veteran-policy

¹² Міністерство внутрішніх справ України. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України. Наказ 111. Ухвалено 16 лютого 2018. ips.ligazakon.net/document/re31823

Підрозділ «102» (лінія 102) – відділ «102» УОАЗОР, працівники якого за допомогою автоматизованого робочого місця працівника підрозділу «102» у цілодобовому режимі здійснюють приймання екстрених викликів і реєстрацію повідомлень про правопорушення або події, що надходять телефоном за скороченим номером екстреного виклику поліції «102», а також за допомогою інших видів зв'язку¹¹.

Бригада екстреної (швидкої) медичної допомоги – «структурна одиниця станції екстреної (швидкої) медичної допомоги або центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, завданням якої є надання екстреної медичної допомоги людині у невідкладному стані безпосередньо на місці події та під час перевезення такої людини до закладу охорони здоров'я»¹³.

Виклик екстреної медичної допомоги – «повідомлення про невідкладний стан людини і місце події та / або звернення про необхідність надання екстреної медичної допомоги за єдиним телефонним номером екстреної медичної допомоги 103» (лінії 103)¹².

Самогубство – «акт позбавлення себе життя, при якому людина робить свідомі та навмисні дії, спрямовані на самознищення з вибором відповідних, свідомо летальних способів їх здійснення»¹⁴.

Спроба самогубства – «це цілеспрямовані дії, направлені на позбавлення себе життя, які не закінчуються власною смертю не за волею суїцидента та можуть мати будь-які за важкістю ушкоджуючі наслідки (травмування, соматичні захворювання), що можуть мати відстрочений смертельний результат»¹³.

Суїцидальна поведінка – «будь-яка поведінка у вигляді безпосередньої реалізації суїцидальних дій або прийняття суїцидального рішення, а саме – самогубство, спроби самогубства,

---

¹³ Верховна Рада. Про екстрену медичну допомогу. Закон України.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17#Text

¹⁴ Рада Європи, Міністерство юстиції України. Політика щодо запобігання суїцидальної поведінки в установах виконання покарань та у слідчих ізоляторах України.
rm.coe.int/politica-fmal/16809ebeb4

підготовча суїцидальна поведінка, висловлювання про наявні суїцидальні наміри»¹³.

Перелік скорочень

ВСП – Військова служба правопорядку

НП – Національна поліція

ПП – Патрульна поліція

ЗСУ – Збройні сили України

УБД – Учасник бойових дій

Розділ 1. Огляд міжнародних практик поліції щодо реагування та запобігання самогубствам серед ветеранів та ветеранок

Патрульна поліція зокрема та органи правопорядку загалом є важливими складовими в ланцюзі реагування на потреби ветеранів, ветеранок і їхніх сімей. Відповідно, увагу на цю взаємодію звертають у різних міжнародних практиках. На жаль, випадки самогубств серед ветеранів та ветеранок є доволі поширеним явищем, а отже, і протидія таким самогубствам – питання, що гостро стоїть на порядку денному в системах підтримки ветеранів і ветеранок різних країн.

Аналіз статистики щодо самогубств ветеранів та ветеранок може бути обмеженим, адже у відкритому доступі такої інформації небагато через чинні підходи до превенції самогубств. Ми розглянули досвід кількох країн і звернули увагу на ті з них, де існують усталені практики реагування та запобігання самогубствам саме серед ветеранів та ветеранок.

Суттєвим обмеженням в рамках цієї частини дослідження стала нестача або закритість даних різних країн. Так, попри актуальність та важливість розгляду системи підтримки ветеранів та ветеранок Ізраїлю (з огляду на реагування поліції на самогубства), дослідницькій групі не вдалося цього зробити.

У цьому розділі ми розглянемо:

- практики США з прикладами взаємодії поліції та ветеранів під час викликів;
- практики Канади з прикладом ініціативи з запобігання спроб самогубств до викликів;
- практики Хорватії з прикладом про те, як привертають увагу суспільства до проблеми самогубств серед ветеранів.

Під час аналізу доречності використання практик інших країн для України варто пам'ятати, що українські ветерани та ветеранки повертаються до цивільного життя в кардинально інших умовах та середовищі, зокрема нерідко продовжуючи життя в статусі

резервістів в умовах війни, що триває¹⁵. Отже, ми маємо дивитись і на ширший контекст системи безпеки та оборони й подальшого переходу до цивільного життя.

Для послідовного опису практик запобігання самогубствам ветеранів та ветеранок та реагування на них у досліджуваних країнах ми розглянули такі питання:

- Якою є загальна система підтримки ветеранів та ветеранок у країні?
- Чи є в країні система запобігання самогубствам серед ветеранів та ветеранок? Якщо так, то що вона передбачає?
- Чи звертає поліція досліджуваної країни окрему увагу на самогубства серед ветеранів та ветеранок:
  - чи проводять окремі навчання;
  - чи існує окрема процедура реагування;
  - яким є характер взаємодії з іншими службами.
  - як відбувається реєстрація випадків самогубства або його спроб серед ветеранів та ветеранок.

Відповідаючи на зазначені питання, ми зробили огляд кожної окремої країни.

---

¹⁵ Ветеран Хаб, Правозахисний центр для військових «Принцип», ГО «Простір можливостей», ГО «Юридична сотня», ГО «Простір можливостей» та Жіночий ветеранський рух. Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Експертні рекомендації до формування оновленої державної політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Київ: Ветеран Хаб, 2023. veteranhub.com.ua/veteran-policy

Хто підтримує ветеранів та ветеранок

Справами ветеранів та ветеранок в США комплексно займається окремий департамент **Міністерство у справах ветеранів** (англ. U.S. Department of Veterans Affairs, далі – VA). Основним завданням VA є «турбота про вцілілих, про тих, хто служив в армії, про їхні сім'ї, і про осіб, які здійснюють догляд»¹⁶. Задля структурованої реалізації завдання в рамках Міністерства створено чотири місії: охорона здоров'я ветеранів та ветеранок, пільги ветеранам та ветеранкам, національні кладовища й «четверта» місія.

«Четверта» місія – заходи для підвищення готовності країни до реагування на війну, тероризм, надзвичайні ситуації, стихійні лиха (розробка планів реагування, вжиття заходів для забезпечення безперервного обслуговування ветеранів, підтримка службами з надзвичайних ситуацій, охорони здоров'я, національної безпеки)¹⁶.

Місія з національних кладовищ спрямована на вшанування спадщини, служби і самопожертви ветеранів та ветеранок¹⁶.

Охорона здоров'я ветеранів та ветеранок – мережа з більше ніж 12 тисячами закладів охорони здоров'я, що обслуговують 9 мільйонів людей щорічно. У межах місії проводять наукові дослідження і тренують фахівців із догляду за ветеранами та ветеранками¹⁶⁻¹⁷.

Пільги – переваги, які отримують ветерани та ветеранки задля покращення переходу до цивільного життя. Ця місія включає підтримку освітніми послугами, кредитами на житло, страхуванням тощо¹⁶.

---

¹⁶ «About the Department». U.S. Department of Veterans Affairs. [department.va.gov/about/](https://www.department.va.gov/about/)

¹⁷ «Аналіз поточного стану медичних послуг, що надаються екскомбатантам та екскомбатанткам АТО/ООС в Україні». UNDP Україна, 25 серпня 2022. <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/analiz-potochnoho-stanu-medychnykh-posluh-shcho-na-dayutsya-ekskombatantam-ta-ekskombatantkam-ato/oos-v-ukrayini>

Варто зауважити, що сильною стороною системи опіки ветеранів та ветеранок у США є потужний дослідницький статистичний і аналітичний центр¹⁸, який вивчає їхні потреби на всіх рівнях. Більше за все уваги приділяють дослідженням психічного і фізичного здоров'я ветеранів та ветеранок. Частину даних надають у відкритому доступі, наприклад, базу аналітичних статей¹⁹.

Питання самогубств серед ветеранів та ветеранок

Реалізація місій VA в комплексі направлена на добробут ветеранів та ветеранок, проте, попри системну підтримку, **колишні військовослужбовці та військовослужбовиці** все ще стикаються з проблемами, що можуть призвести до самогубства. Звертаючись до проблеми самогубств серед ветеранів та ветеранок у США, зазначимо, що остання статистика демонструє приріст самогубств.

Так, «у 2021 році серед дорослих США було зареєстровано 46 412 самогубств. Серед них 6392 самогубства серед ветеранів (на 114 більше, ніж у 2020 році) та 40 020 серед не ветеранів (на 2000 більше, ніж у 2020 році)»²⁰.

Статистику самогубств серед ветеранів та ветеранок VA веде з 2001 року, досліджуючи фактори, які на неї впливають. Так, у звіті 2023 року увага була зосереджена на кореляції звернень по медичну підтримку Міністерства ветеранів і здійсненням самогубств. Виявилось, що відсоток самогубств менший серед тих, хто звертався в заклади медичної підтримки VA й стояв там на обліку.

---

¹⁸ «Department of Veterans Affairs Open Data Portal». U.S. Department of Veterans Affairs. data.va.gov

¹⁹ «National Center for Veterans Analysis and Statistics». U.S. Department of Veterans Affairs. va.gov/VETDATA/index.asp

²⁰ 2023 National Veteran Suicide Prevention. VA Suicide Prevention Office of Mental Health and Suicide Prevention, листопад 2023. mentalhealth.va.gov/docs/data-sheets/2023/2023-National-Veteran-Suicide-Prevention-Annual-Report-FINAL-508.pdf

Виходячи із результатів дослідження, автори сформулювали заклик до дій щодо попередження самогубств серед ветеранів та ветеранок у США:

- Необхідність сприяння безпечному зберіганню вогнепальної зброї ветеранами та ветеранками;
- Впровадження і підтримка комунікацій із громадами, щоб створювати інтегровані програми підтримки ветеранів та ветеранок задля запобігання самогубствам;
- Розширення доступу до послуг кризового втручання;
- Адаптація практик втручання і попередження до потреб певних груп ветеранів та ветеранок;
- Просування послуг доклінічної підтримки;
- Розширення доступу для ветеранів до використання служб психічного здоров'я;
- Впровадження скринінгу й оцінки намірів самогубств у медичних закладах²⁰.

Невтішна статистика і дані досліджень спонукали VA до впровадження низки ініціатив щодо попередження самогубств серед ветеранів та ветеранок, які повністю або частково відповідали і продовжують відповідати на зазначений заклик до дій.

У контексті цього звіту ми опишемо лише декілька з них (слід розуміти, що більшість ініціатив реалізується або в певній частині штатів, або адаптована під умови кожного окремого штату).

1. Ветеранська кризова лінія (Veterans Crisis Line, далі – VCL).

Гаряча лінія для допомоги ветеранам та ветеранкам у кризових становищах – це можливість для них звернутися по допомогу,

отримати консультацію, просто поговорити з іншою людиною у будь-який момент будь-яким звичним способом (за номером 988, в онлайн-чаті, поштою тощо). Середня тривалість очікування відповіді на лінії 989 – 9 секунд. У 2021 році VCL запровадили послугу «рівний – рівному», де ветеран або ветеранка можуть поспілкуватись із побратимом або посестрою, які (як і інші співробітники) пройшли спеціальне навчання для роботи на лінії.

У випадку, якщо оператор розуміє, що ветерану або ветеранці загрожує небезпека або він чи вона ризикує завдати шкоди іншим, оператор координує надсилання екстрених служб у співпраці з місцевою владою²¹.

Аналогом в Україні слугує лінія запобігання самогубствам LifeLine²², яка у 2019 році була створена задля допомоги ветеранам та ветеранкам (команда складалася на 50% із фахівців-психологів, на 50% – із ветеранів та ветеранок), але згодом розширила свою аудиторію. **Однак, на відміну від практики США, ця лінія підтримки є неурядовою.**

2. Програма клінічної телемедицини SP 2.0

(Suicide Prevention 2.0 Clinical Telehealth program, далі – SP 2.0)

Це віртуальна програма для допомоги і підтримки ветеранів та ветеранок, які мали спроби самогубства. Ця програма пропонує комплексну терапію і підтримку онлайн, забезпечуючи ветеранам та ветеранкам можливість перебувати вдома під час сесій²³. Якщо потрібна допомога, пропонують телефонувати 911, а у випадку гострої кризи ветерана, ветеранки чи близької людини, перенаправляють на ветеранську кризову лінію.

3. Втручання на рівні громади для запобігання самогубствам (Community-Based Interventions for Suicide Prevention)

---

²¹ «24/7, confidential crisis support for Veterans and their loved ones». Veterans Crisis Line. veteranscrisisline.net

²² Lifeline Ukraine lifelineukraine.com

²³ «VA Telehealth Services». VA Telehealth. telehealth.va.gov

Це стратегія працевлаштування підготовлених координаторів у громадах, що будуть залучати громадськість до практики запобігання самогубствам серед ветеранів та ветеранок²⁴.

4. Заходи з безпеки вогнепальної зброї летальних засобів (lethal means safety, далі – LMS)

У 2021 Дирекцією профілактики, життєстійкості та готовності в рамках програми запобігання самогубствам «SP2» було проведено серію тренінгів з безпечного зберігання вогнепальної зброї, підвищено розповсюдження замків для зброї і запущена перша національна кампанія, спрямована на безпечне зберігання вогнепальної зброї²⁵.

Інші програми допомоги ветеранам
та ветеранкам можна знайти за посиланням

За цим переліком розуміємо, що реалізація таких програм, з одного боку, у деяких випадках приводить до взаємодії з місцевими правоохоронними органами у кризових ситуаціях, а з іншого – до взаємодії з представниками громад, серед яких можуть бути і працівники поліції.

Всі ці програми, своєю чергою, є невіддільною частиною Національної стратегії запобігання самогубствам серед ветеранів та ветеранок на 2018–2028 роки, у якій органи правопорядку є first responders (тими, хто реагують першими), що потребує проведення додаткових навчань і тренінгів²⁶.

---

²⁴ Community-Based Interventions for Suicide Prevention Overview. U.S. Department of Veterans Affairs. prainc.com/wp-content/uploads/2022/09/CBI-SP-Overview-508.pdf

²⁵ Lethal means safety toolkit. Resources for soldiers, their families and civilians. Directorate of Prevention, Resilience and Readiness. armyresilience.army.mil/suicide-prevention/pages/pdf/Lethal%20Means%20Safety%20Toolkit_FINAL_25%20Aug%202023.pdf

²⁶ U.S. Department of Veterans. National Strategy for Preventing Veteran Suicide 2018–2028. mentalhealth.va.gov/suicide_prevention/docs/Office-of-Mental-Health-and-Suicide-Prevention-National-Strategy-for-Preventing-Veterans-Suicide.pdf

Наймасштабнішою ініціативою з попередження самогубств у США серед ветеранів та ветеранок є проєкт «Face the Fight» («Прийми бій») 2023 року, який має на меті скорочення кількості самогубств вдвічі до 2030 року. Платформа пропонує чисельні інформаційні матеріали, контакти, статистики, історії й інші ресурси для допомоги ветеранам та ветеранкам.

Платформа пропонує численні інформаційні матеріали, контакти, статистики, історії й інші ресурси для допомоги ветеранам та ветеранкам

Реагування поліції на самогубства серед ветеранів та ветеранок

В одній із публікацій Управління поліцейських служб, орієнтованих на громаду (англ. – Office of Community Oriented Policing Services, далі – COPS), за 2023 рік зазначили, що в країні з такою великою кількістю ветеранів та ветеранок (понад 16 мільйонів, станом на 2024 рік – уже понад 17), розуміння того, що вони переживають, має вирішальне значення як для безпеки офіцерів, які реагують на виклик, так і для ветерана чи ветеранки²⁷.

Також поліцейські можуть мати певний зв'язок з ветеранами і ветеранками через спільний досвід ризику власним життям заради інших. Зважаючи на це, деякі правоохоронні органи почали створювати Групи реагування на потреби ветеранів (Veteran Response Teams – VRT).

Такі команди складаються з працівників (офіцерів чи інших звань), які служили в армії, пройшли навчання з кризового втручання²⁸ : 16-годинний тренінг, що складається з інструктажу за темами ПТСР,

---

²⁷ Elkins, Faye C. «Defusing Crises and Offering Life Reclaiming Help: Delaware's Law Enforcement Veterans Response Teams». Community Policing Dispatch 16, № 3 (2023). cops.usdoj.gov/html/dispatch/03-2023/defusing_crises.html

²⁸ «Crisis Intervention First Look: Focused Response for Veterans». COPS Training Portal. copstrainingportal.org/project/crisis-intervention-first-look-focused-response-for-veterans/

військової сексуальної травми, безпритульності, почуття провини вцілілого і зловживання психоактивними речовинами.

Під час тренінгу вони також отримують інформацію про Програму правосуддя для ветеранів Департаменту у справах ветеранів (VA), суди з розгляду справ ветеранів та ветеранок, місцеві медичні, житлові та інші ресурси, в тому числі контакти, до яких вони можуть звернутися по допомогу під час виконання службових обов'язків. А також практикуються за допомогою рольових ігор / імітацій²⁹.

У 2019 році було видано посібник «Правоохоронці з повагою ставляться до служби, відновлюючи честь ветеранів у кризових ситуаціях (англ. – Law Enforcement Officers Respecting Service, Restoring Honor for Vets in Crisis)»³⁰ спільно з Групами реагування на потреби ветеранів, який складається з реальних історій і є покроковим поясненням алгоритмів дій для поліцейських, які хочуть стати частиною VRT і комунікувати з ветеранами на викликах.

Також для правоохоронних органів створюють матеріали, які пояснюють потенційну роль службовця, який приїхав на виклик за спробою самогубства (не тільки ветерана або ветеранки, але загально), наприклад, [The Role of Law Enforcement Officers in Preventing Suicide](#).

Варто зауважити, що в багатьох штатах по-різному реалізують програми з превенції самогубств і реагування на самогубства серед ветеранів та ветеранок. Так, прикладом стає штат Лос-Анджелес й ініціатива «Група психічної оцінки ветеранів» (Veterans Mental Evaluation Team – VMET). Загальна концепція – це створення команди реагування, що складається з клінічного працівника,

---

²⁹ «Crisis Intervention First Look: Focused Response for Veterans». COPS Training Portal. copstrainingportal.org/project/crisis-intervention-first-look-focused-response-for-veterans/

³⁰ Veteran Response Teams. Law Enforcement Officers Respecting Service, Restoring Honor for Vets in Crisis. U.S. Department of Justice. National Institute of Corrections., 2019. s3.amazonaws.com/static.nicic.gov/UserShared/033091.pdf

соціального працівника та ветерана чи ветеранки, яких залучають до викликів поліцейські й інші служби, коли йдеться про ветерана або ветеранку в кризовому стані. Автором ідеї та керівником VMET є поліцейський VA Джеймс Гарріс.

Співробітник групи і колишній начальник поліції Лонг-Біч зазначає: *«Замість того, щоб казати ветеранам: "Зателефонуйте на гарячу лінію, а потім придумайте, як дістатися до лікарні, щоб отримати допомогу", ми збираємося змінити ситуацію... Ми йдемо до вас».*

Важливим є те, що «покрокова інструкція» до реалізації ініціативи доступна для кожного штату й ініціативні офіцери можуть взятись за її адаптацію у своєму штаті або окрузі. Так, з 2018 року практика успішно була адаптована 6-ма ініціативними групами в різних штатах (ще 3 перебувають у процесі адаптації; не спрацювала адаптація двічі)³¹.

Так ми бачимо, що основний інструмент для превенції самогубств на викликах для правоохоронних органів США – це підхід «рівний-рівному» та комплексна підготовка до зустрічі з ветераном або ветеранкою у кризовому стані, що досягається шляхом проходження спеціально створених навчань.

Реєстрація / фіксація / ведення статистики самогубств

Хоча ми не маємо змоги детально розібратись у формуванні реєстрів самогубств серед ветеранів США, маємо відзначити значний обсяг статистичної інформації щодо таких самогубств, який має VA. Проте відповідно до Звіту Національної програми запобігання самогубствам серед ветеранів та ветеранок за 2023 рік, однією з цілей є продовження вдосконалення точності і якості даних про самогубства серед ветеранів.

«Найявні дані про самогубства і суїцидальну поведінку серед ветеранів та ветеранок все ще мають багато недоліків. Смерть від самогубства може бути помилково класифікована як вбивство, нещасний випадок

³¹ «Veterans Mental Evaluation Team (VMET)». VA Diffusion Marketplace. marketplace.va.gov/innovations/veterans-mental-evaluation-team-vmet

або навіть як смерть із природних причин. Інформація, що міститься у свідоцтвах про смерть, є обмеженою і дає неповне уявлення про фактори ризику самогубства. Огляд місця смерті може виявити важливу інформацію про обставини самогубства і його спосіб, а також про те, як воно сталося. До збору цих даних можуть долучатися працівники швидкої медичної допомоги, поліція, судмедексперти та коронери. Існує потреба в підвищенні якості і точності розслідування на місці смерті шляхом проведення навчання для цих працівників. Необхідно також докласти зусиль для об'єднання й аналізу інформації, що надходить із окремих джерел даних, таких як правоохоронні органи, служби екстреної медичної допомоги та лікарні. Пов'язані дані можуть надати набагато більш повну інформацію про подію, її обставини, наявність і тяжкість травм, тип і вартість отриманого лікування, а також результати з точки зору захворюваності та смертності»³² (переклад наш – Ред.).

У такий спосіб досвід США демонструє потребу у створенні комплексної, агрегованої бази даних, яка б нараховувала максимальну кількість можливих джерел знань про фактори й обставини самогубств.

Для цього необхідними стають:

- а) чітка процедура фіксації самогубств різними службами;
- б) чітка інструкція щодо алгоритму дій і збору даних цими службами;
- в) алгоритм передачі даних.

---

³² U.S. Department of Veterans. *National Strategy for Preventing Veteran Suicide 2018–2028*. [mentalhealth.va.gov/suicide_prevention/docs/Office-of-Mental-Health-and-Suicide-Prevention-National-Strategy-for-Preventing-Veterans-Suicide.pdf](https://www.mentalhealth.va.gov/suicide_prevention/docs/Office-of-Mental-Health-and-Suicide-Prevention-National-Strategy-for-Preventing-Veterans-Suicide.pdf)

Канада

Хто підтримує ветеранів та ветеранок

В Канаді питаннями ветеранів та ветеранок займається Міністерство у справах ветеранів (Veterans Affairs Canada). Характерною рисою системи опіки ветеранами та ветеранками в країні є тісна співпраця зі Збройними силами (Canadian Armed Forces). Наприклад, у Збройних силах існує програма психологічної підготовки до звільнення зі служби і фактичного переходу до цивільного життя³³. Завдання Міністерства у справах ветеранів – підтримка добробуту ветеранів, ветеранок і їхніх сімей, визнання й вшанування досягнень і жертв тих, хто служив Канаді під час війни, воєнних конфліктів і в мирний час.

Діяльність Міністерства має 4 основні спрямування:

- **Лідерство у захисті інтересів:** «Забезпечення лідерства в якості захисника інтересів ветеранів, адміністрування та координація необхідних пільг і послуг».
- **Підтримка:** «Допомога ветеранам отримувати доступ до необхідної їм підтримки і послуг на всіх рівнях влади й в суспільстві в цілому».
- **Включення:** «Дослухатися до пропозицій ветеранів, їхніх представників і зацікавлених сторін, щоб спрямовувати роботу і дослідження, а також прагнути розробляти і впроваджувати програми».
- **Залучення:** «Залучення канадців різного віку до вшанування ветеранів і тих, хто загинув на службі, гарантуючи, що спадщина

---

³³ Чабарай, Ганна. «На чужих помилках. Світовий досвід адаптації ветеранів». Український Тиждень, 17 листопада 2017. tyzhden.ua/na-chuzhykh-pomylkakh-svitovyj-dosvid-adaptatsii-veteraniv

їхнього величезного внеску в мир і свободу буде збережена для наступних поколінь»³⁴.

Одним із пріоритетних напрямків діяльності Міністерства у справах ветеранів є підтримка психічного здоров'я ветеранів та ветеранок у співпраці з закладами охорони здоров'я Канади.

Питання самогубств серед ветеранів та ветеранок³⁵

Відповідно до дослідження смертності ветеранів Канади від самогубств (дослідження охоплює період з 1976 по 2014 роки), ризик самогубства у ветеранів та ветеранок Канади в 1,4 рази більший, ніж у інших категорій населення. У деяких групах ветеранів цей ризик є більшим у 2,5 рази (чоловіки до 25 років)³⁶.

Дослідження і превенція самогубств серед ветеранів вважається одним з пріоритетів роботи Міністерства. Так, у 2017 році Збройні сили Канади і Міністерство у справах ветеранів Канади розробили [Спільну стратегію запобігання самогубствам](#). Підтримку у розробці та реалізації Стратегії профільними Міністерствами надають фахові організації, що займаються питаннями психічного здоров'я.

Серед основних програм, які реалізують у рамках Стратегії, можна зазначити:

- **Соціальна підтримка після операційного стресу (OSISS)** — програма підтримки «рівний–рівному», у рамках якої підготовлені координатори та волонтери, що мають безпосередній досвід роботи з бойовими травмами, надають підтримку ветеранам і їхнім сім'ям.

---

³⁴ «Veterans Affairs Canada». Primary Care Network Palliser. palliserpcn.ca/local-resources/veterans-affairs-canada

³⁵ David Pedlar, Robert Ursano. «Suicide in Military and Veteran Populations: A View Across the Five Eyes Nations». Psychiatry. Interpersonal and Biological Processes. 87, № 2 (2024). tandfonline.com/doi/full/10.1080/00332747.2024.2306794

³⁶ Simkus, Kristen, Amy Hall, Alexandra Heber та Linda VanTil. «2019 Veteran Suicide Mortality Study Follow-Up Period From 1976 to 2014». Government of Canada. veterans.gc.ca/eng/about-vac/research/research-directorate/publications/reports/veteran-suicide-mortality-study-2019

- **«Шлях до психологічної готовності» (R2MR)** – навчальна програма, спрямована на виявлення ранніх ознак психологічного дистресу й інших травм для завчасного звернення по допомогу для військовослужбовців.
- Програма розширення присутності VAC у різних регіонах, відкриття нових офісів, куди ветерани можуть звернутися за підтримкою з питань фізичного і психічного здоров'я.
- Програми телемедицини для ветеранів.
- Програма збільшення кількості співробітників підтримки VAC.
- Аналогічно американській практиці у Канаді існує лінія кризової підтримки ветеранів за номером 988.

Основні завдання Стратегії

1. Забезпечення безбар'єрного доступу до медичної допомоги, включно з психіатричною.
2. Надання допомоги без стигматизації ветеранів.
3. Інформування про психічне здоров'я і ризики самогубства.
4. Робота над психологічною стійкістю.
5. Належна соціальна підтримка.
6. Забезпечення фінансової стабільності.
7. Працевлаштування ветеранів.
8. Обмеження доступу до смертоносних засобів: контроль за вогнепальною зброєю, моніторинг лікарських рецептів.
9. Коректне висвітлення подій, що стосуються ветеранів, у ЗМІ.

Реагування поліції на самогубства серед ветеранів та ветеранок

У стратегії запобігання самогубствам не згадано роль правоохоронних органів у разі самогубства ветерана або ветеранки. Так само не зазначені й спеціальні програми чи організації, які б відповідали за такі ситуації. Проте в рамках окремих поліцейських служб існують ініціативи реагування на потреби ветеранів та ветеранок. Так, офіцер поліцейської служби Торонто разом із ветераном Збройних сил Канади розробили Програму оздоровлення військових ветеранів (англ. *Military Veterans Wellness Program*)³⁷, яка допомагає поліцейським ідентифікувати ветеранів та ветеранок. Під час розробки до уваги брали бездомних ветеранів та ветеранок, аби мати можливість вчасно надати допомогу, і у такий спосіб знизити кількість самогубств.

Командування підтримало ініціативу поліцейських. До розробки програми так само залучили судового психіатра, клінічного психолога та відомчого наукового співробітника. Програма стартувала у вересні 2022 року за підтримки Міністерства у справах ветеранів, Канадського королівського легіону, Програми соціальної підтримки оперативних стресових станів тощо.

Ця навчальна програма розміщена на вебсайті мережі знань канадської поліції. Зареєструватись може кожний поліцейський³⁶. Під час навчання поліцейські дізнаються, як ідентифікувати ветерана або ветеранку; що робити, якщо ця людина перебуває в групі ризику або є вразливою до кризових ситуацій. Після уточнення статусу ветерана чи ветеранки, співробітник правоохоронних органів має розповісти про існування і цілі Програми оздоровлення військових ветеранів. Після цього співробітник правоохоронних органів повинен запитати у ветерана або ветеранки згоду направити від їхнього імені заяву до трьох національних лідерів у сфері ветеранського здоров'я: Міністерства у

---

³⁷ «Military Veterans Wellness Program». Canadian Police Knowledge Network.
cpkn.ca/en/course/military-veterans-wellness-program

справах ветеранів Канади (VAC), Королівського канадського легіону (RCL) і Соціальної підтримки ветеранів, які зазнали оперативного стресу (OSISS). Ці партнери намагатимуться зв'язатися з ветераном або ветеранкою протягом 72 годин, щоб запропонувати їм підтримку³⁸. Станом на червень 2023 року в рамках програми була надана допомога більш ніж 60-ти ветеранам, які зіткнулися з поліцією під час кризового стану³⁹.

Реєстрація / фіксація / ведення статистики самогубств

Інформація щодо того, як досліджують і фіксують кількість самогубств серед ветеранів та ветеранок в Канаді, міститься у дослідженні «**Дослідження смертності від самогубств серед ветеранів 2019 року**» (англ. *2019 Veteran Suicide Mortality Study*).

Там зазначено, що для дослідження цієї проблематики дані агрегують із декількох ресурсів:

- 1.** Канадської бази даних демографічної статистики – звідти брали інформацію про дату і причини смертей.
- 2.** Відомостей Міністерства оборони Канади про військовослужбовців, звільнених в досліджуваний період.
- 3.** Записів Центральної комп'ютеризованої системи оплати праці, які містять інформацію про професійну діяльність та історію дислокації кожного ветерана або ветеранки.⁴⁰

Отже, реєстр ветеранів та ветеранок, які вчинили самогубство, фактично відсутній, проте цю інформацію відтворюють з інших баз даних.

---

³⁸ «Military Wellnes Veterans Program». Toronto Police Service. tps.ca/organizational-chart/communities-neighbourhoods-command/field-services/community-partnerships-engagement-unit/military-veterans-wellness-program

³⁹ Collins, Peter, та Aaron Dale. «The Police – Military Veterans Wellness Program: An Update». Blue Line. Canada's Law Enforcement Magazine, 16 червня 2023. blueline.ca/the-police-military-veterans-wellness-program-an-update-2

⁴⁰ Simkus, Kristen, Amy Hall, Alexandra Heber та Linda VanTil. «2019 Veteran Suicide Mortality Study Follow-Up Period From 1976 to 2014». Government of Canada. veterans.gc.ca/eng/about-vac/research/research-directorate/publications/reports/veteran-suicide-mortality-study-2019#methods

Хто підтримує ветеранів та ветеранок

В Хорватії підтримкою ветеранів та ветеранок займається Міністерство ветеранів. До загального реєстру ветеранів звільнені військовослужбовці та військовослужбовиці потрапляють з реєстрів Міністерства оборони та Міністерства внутрішніх справ. «Для кращого адресування потреб і запитів ветеранів у Хорватії надання послуг та консультування ветеранів передано до органів місцевого самоврядування та спеціальних ветеранських центрів, які створюються державою і також передаються в управління місцевим адміністраціям»⁴¹.

Захист ветеранів та ветеранок регламентують низкою законів та програм:

- Закон про хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх сімей.
- Закон про цивільних осіб, які постраждали внаслідок Вітчизняної війни.
- Закон про фонд хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх сімей.
- Закон про осіб, зниклих безвісти під час Вітчизняної війни.
- Національна програма психосоціальної та медичної допомоги учасникам та особам, які постраждали внаслідок Вітчизняної війни, другої світової війни та тим, хто повернувся з миротворчих місій.

---

⁴¹ Брус, С., Я. Бухта та І. Шматко. Системи соціальної підтримки ветеранів: Хорватія, Ізраїль, Велика Британія, Сербія та Данія. Київ, 2023.
pryncyp.com/wp-content/uploads/2024/02/soczpidtrymka-1.pdf

- Програма професійної підготовки та працевлаштування хорватських ветеранів і членів їхніх сімей з 2021 до 2023 року.⁴²

Питання самогубств серед ветеранів та ветеранок

Єдине повноцінне дослідження, яке надає уявлення щодо кількості ветеранів та ветеранок, які вчинили самогубство – це дослідження проведене ще у 2015 році – «Самогубства хорватських ветеранів у Загребі та Хорватії» (хорв. «Samoubojstva hrvatskih branitelja u Zagrebu i Hrvatskoj»). За даними дослідження від початку Вітчизняної війни в 1991 році до кінця 2014 року 2734 хорватських ветерани вчинили самогубство.⁴³

Аби привернути увагу до проблеми, режисер Яків Седлар зняв документальний фільм про самогубства хорватських ветеранів. Фільм вразив хорватців. У фільмі немає акторів, є лише люди, які колись намагалися вчинити самогубство; або люди, у яких в родині батько, чоловік чи син вчинили самогубство. Седлар назвав фільм просто «3069» – це офіційна кількість ветеранів, які вчинили самогубство. Ця цифра була актуальною, коли Седлар починав знімати фільм, за два роки вона зростає до 3246.⁴⁴ (переклад наш – ред.)

---

⁴² «Хорватія передала Мінветеранів свої правові напрацювання щодо захисту ветеранів. Цей практичний досвід буде використано в Україні», – Юлія Лапутіна. Міністерство у справах ветеранів України.

mva.gov.ua/ua/news/horvatiya-peredala-minveteraniv-svoyi-pravovi-napracuyuvannya-shchodo-zahistu-veteraniv-cej-praktichnij-dosvid-bude-vikoristano-v-ukrayini-yuliya-laputina

⁴³ Marinić, Borna. «Samoubojstva hrvatskih branitelja teška su tema koju društvo najčešće zaobilazi...Inzistirao je da ga pošalju na pakračko ratište. U Pakrac je stigao 11. studenog 1991. godine...» Braniteljski Portal, 21 січня 2020.

braniteljski-portal.hr/samoubojstva-hrvatskih-branitelja-teska-su-tema-koju-drustvo-najcesce-zaobilazi-i-nzistirao-je-da-ga-posalju-na-pakracko-ratiste-u-pakrac-je-stigao-11-studenog-1991-godine/

⁴⁴ Setka, Snjezana, та Slobodna Dalmacija. «Snimljen dokumentarac o 3069 suicida branitelja, redatelj govori o razlozima njihovih samoubojstava». Zadarski.hr, 22 вересня 2019.

<https://zadarski.slobodnadalmacija.hr/zadar/regional/snimljen-dokumentarac-o-3069-suicida-branitelja-redatelj-govori-o-razlozima-njihovih-samoubojstava-624455>

Міністр у справах ветеранів Хорватії визнав, що захисники, які вийшли з війни «з цілим тілом, але розтровошеною душею»⁴⁵, залишилися без належної уваги і бачили для себе один логічний вихід – самогубство. У 2016 році вже існував досвід щодо впровадження програми попередження самогубств серед ветеранів, ветеранок та членів їхніх сімей. Програма представляла собою серію семінарів для ветеранів, ветеранок та членів їхніх сімей. Ці заходи наголошували на важливості ролі родини в превенції самогубств, а також передбачали групові роботи з тими, хто мав ознаки ПТСР⁴⁶. Сьогодні на національному рівні Міністерство у справах ветеранів Хорватії впроваджує Національну програму психосоціальної допомоги та охорони здоров'я для учасників і жертв Вітчизняної війни, яка надає психіатричну допомогу з особливим акцентом на попередженні самогубств ветеранів та ветеранок шляхом залучення їх до різних терапевтичних програм⁴⁷.

Отже, ми бачимо, що впроваджувати програми щодо запобігання самогубств серед ветеранів та ветеранок потрібно комплексно і безперервно. Однак основна увага, безумовно, має бути зосереджена на психосоціальній підтримці ветеранів та ветеранок.

Цей огляд взаємодії поліції із ветеранами та ветеранками демонструє нам, що превенція самогубств можлива за умов комплексності та узгодженості дій:

- чітка та повна фіксація кількості ветеранів та ветеранок, які вчинили самогубство, для наукового аналізу;

---

⁴⁵ Vučković, Snježana. «Samoubojstva branitelja ne prestaju! Brojka je stravična: 'Složio je uniformu i propucao se pištoljem' ». Dnevno, 21 січня 2020. dnevno.hr/domovina/samoubojstva-branitelja-ne-prestaju-brojka-je-stravicna-slozio-je-uniformu-i-propucao-se-pistoljem-1421812/#google_vignette

⁴⁶ Gradski ured za branitelje. *Nadstandard skrbi za hrvatske branitelje grada Zagreba*. Zagreb, 2016. <https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/arhiva/branitelji/PUBLIKACIJA%20Nadstandard%20skrbi%20za%20hrvatske%20branitelje%20grada%20Zagreba.pdf>

⁴⁷ "Alarmantne Brojke Otkrivamo koliko se hrvatskih branitelja". direktno, 20 жовтня 2019. https://direktno.hr/direkt/alarmantne-brojke-otkrivamo-koliko-se-hrvatskih-branitelja-ubilo-na-drugo-vazno-pitanje-vlada-sutnja-drzavnih-institucija-170094/#google_vignette

- робота поліції в напрямку ідентифікації ветеранів та ветеранок у зоні ризику до настання безпосередньої кризи, що призводить до самогубства;
- набуття працівниками поліції навичок комунікації з ветеранами та ветеранками під час викликів;
- робота поліції з ветеранами та ветеранками: отримання від них консультацій, підтримка в роботі;
- впровадження практики «рівний-рівному».

Практика «рівний-рівному» для ветеранів та ветеранок є найбільш дієвою, коли мова йде про адаптацію колишніх військових до цивільного життя. Після 2014 року з'явилося багато програм, які використовували саме метод «рівний-рівному» в комунікації з ветеранами та ветеранками. Ми закликаємо з обережністю та відповідальністю ставитися до відтворення таких програм, адже через недосконалість системи піклування про психічне здоров'я, вони не завжди безпечні для учасників. У США й інших західних країнах існують покоління ветеранів та ветеранок, які мали нагоду й час відбудувати мирне життя. Натомість в Україні ветерани та ветеранки з 2014 року повертаються до цивільного, але не мирного життя. Відповідно, щоб практика «рівний-рівному» була дієвою, варто залучати до неї тих людей, які почуваються добре у власному житті. В іншому ж випадку існує значний ризик ретравматизації і для того, хто підтримує, і для того, хто прагне підтримки. Саме це наразі є значним обмеженням для ефективного використання такого методу для підтримки ветеранів та ветеранок в Україні.

Самогубства серед ветеранів та ветеранок є темою, яка викликає занепокоєння у багатьох країнах. Одним з підходів до вивчення цієї проблеми є міжнаціональне співробітництво: так можна

поповнювати базу знань та спільно шукати найбільш дієві методи превенції самогубств. Прикладом такої співпраці є міжнародний консорціум країн «П'ять очей» (5-Eyes) - «Дослідження психічного здоров'я військових і ветеранів». Консорціум об'єднує експертів у сфері психічного здоров'я з дослідницьких інституцій країн «П'ять очей» з метою розвитку досліджень психічного здоров'я та лікування чинних та колишніх військовослужбовців, військовослужбовиць та їхніх родин. Країни «П'ять очей» зазначають необхідність політики, яка передбачає роботу з військими та їхніми родинами протягом усього життя – від служби до ветеранського життя. Для розробки такої політики необхідною є дослідницька співпраця країн.

Інституції від кожної країни «П'ять очей», які входять до консорціуму «Дослідження психічного здоров'я військових і ветеранів»:

- Австралія: Phoenix Australia – Центр посттравматичного психічного здоров'я;
- Канада: Канадський інститут досліджень охорони здоров'я військових і ветеранів;
- США: Національний центр ПТСР, Центр вивчення травматичного стресу (CSTS), Університет військової служби, Інститут армійських досліджень Волтера Ріда;
- Великобританія: «Боротьба зі стресом», Королівський коледж;
- Нова Зеландія: Головне управління психічного здоров'я Міністерства оборони.⁴⁸

---

⁴⁸ Phoenix Australia, та Canadian Institute for Military and Veteran Health Research. "Joint communique - Global Collaboration to Advance Military and Veteran Mental Health Research". 17 грудня 2018. https://www.cimvhr.ca/documents/pdf/Five%20Eyes%20Mental%20Health%20Research%20and%20Innovation%20Collaboration_Dec%202108_P...%5B1%5D.pdf
"Five eyes mental health research innovation collaboration (MHRIC) annual meeting". У *Annual report CIMVHR 2022/2023*. <https://annual-report.cimvhr.ca/impact/five-eyes>

Наступні розділи будуть присвячені взаємодії української поліції з випадками самогубств серед ветеранів.

Розділ 2. Реагування поліції на самогубства ветеранів та ветеранок в Україні

В Україні питання самогубств серед ветеранів та ветеранок актуалізувалось після початку російської агресії у 2014 році. За 10 років питання реагування поліції й інших правоохоронних органів у цих випадках все ще залишається недослідженим. Слід зазначити, що в системі кримінальної юстиції самогубство класифікується як кримінальне правопорушення, а дані про його вчинення вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). У відповіді на запит, що був надісланий дослідницькою командою до Генеральної прокуратури, у звітності, яка формується органами прокуратури, немає класифікації суб'єктів, які їх вчиняють. Відповідно, Генпрокуратура як розпорядник ЄРДР немає агрегованих даних щодо того, скільки українських ветеранів та ветеранок вчинили самогубство.

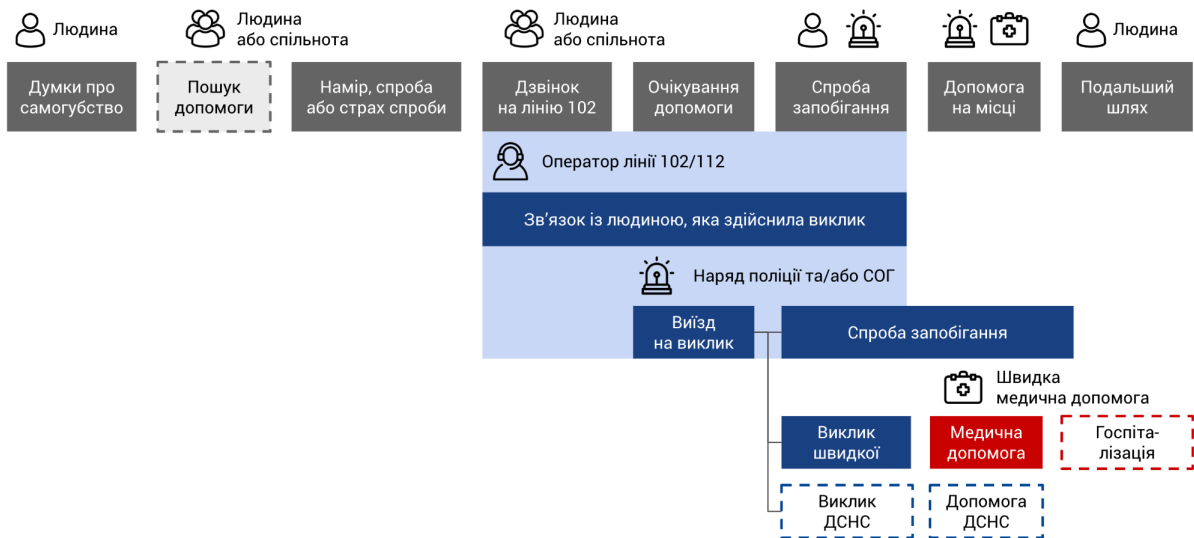
«Реагування поліції»⁴⁹ — поняття доволі широке, і складається з цілого ланцюга різних дій, документації, фіксації й інших елементів.

Аби впорядкувати отриману з дослідження інформацію про процедуру реагування поліції, ми структурували цей розділ у такий спосіб: спочатку ми розглянемо сам процес реагування (етапи та актори) від виклику до можливих результатів; після — процес фіксації факту самогубства; наостанок ми розглянемо шлях документації викликів на самогубства.

---

⁴⁹ Міністерство внутрішніх справ України. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України. Наказ 357. Ухвалено 27 квітня 2020. zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#n14

Ланцюг реагування на спробу самогубства

Процес реагування (етапи та актори)

Розпочати розгляд ланцюга реагування варто з виклику на номер 102.

Етап 1. Отримання виклику службою 102

Головні актори: працівники служби 102.

Хто здійснює виклик?

Службу 102 можуть викликати свідки, потерпілі, а іноді й організації, зокрема ті, що працюють у сфері ветеранських справ.

В ході дослідження ми виявили, що, наприклад, організації, які надають психологічну підтримку ветеранам та ветеранкам, можуть не викликати поліцію, а напяму звернутись по медичну (частіше за все психіатричну⁵⁰) допомогу на лінію 103, проте не завжди

⁵⁰ Верховна Рада України. Про психіатричну допомогу. Закон України. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text

відповідні служби одразу реагують на виклик. Саме тоді організації звертаються на лінію 102.

Одна з інформанток, представниця організації психологічної підтримки ветеранів, ветеранок та їхніх сімей, розповіла про необхідність виклику поліції: *«..нам доводилось викликати і включати поліцію для того, щоб змусити швидку допомогу приїхати».*

За словами представниці лінії психологічної підтримки були випадки, коли до них зверталися по допомогу за рекомендації служби 102⁵¹.

Як відбувається комунікація оператора 102 із заявником і яку інформацію збирають?

- Служба 102 з'ясовує всю необхідну інформацію за сформованим опитувальником (співробітники називають його «карткою») до приїзду поліцейських. **Питання щодо ветеранського статусу не є обов'язковим**, воно відсутнє в інструкціях, тож співробітник лінії 102 може поставити це питання, а може не поставити:

«— А чи мають загалом дізнаватися співробітники про наявність статусу ветерана?»

— Це за можливості». — працівниця лінії 102.

«За можливості» не в сенсі відсутності перепон, а в сенсі доречності в контексті ситуації, тобто мова йде про те, що **оператор сам визначає важлива ця інформація чи ні.**

- З іншого боку, в опитувальнику, який заповнюють і передають співробітники 102 під час виклику є відмітка «військовий» (ця відмітка з'явилась після повномасштабного вторгнення), окремо також є можливість відмітити працівника поліції:

---

⁵¹ «Якщо в ході розмови ми розуміємо, що людині просто потрібно «виговоритися», то ми також можемо запропонувати надати телефон психологічної допомоги» — коментар працівниці служби 102

«Ми одразу ж зберігаємо цю картку, першочергово там пишемо — «телефонує військовий». Окрема у нас галочка ставиться, що це саме подія за участю військового» — працівниця лінії 102.

- У служби є інструкція щодо комунікації з людиною, яка хоче вчинити самогубство. Інструкція загальна та **не виокремлює ветеранів та ветеранок чи військовослужбовців та військовослужбовиць**. Оператор намагається дізнатися якомога більше деталей (місце, стан, люди поруч тощо) і передати поліції, яка їде на виклик.
- Співробітники лінії 102 намагаються перебувати на зв'язку з людиною, яка збирається вчинити самогубство (якщо телефонує саме вона), поки поліція не приїде на місце. Співробітники лінії 102, із якими ми спілкувались, кажуть про те, що частіше ветерани телефонують особисто.

Кого залучає служба 102?

- У випадках самогубств працівники служби 102, що приймають дзвінок, перенаправляють зібрані дані до диспетчера служби 102, який передає виклик працівникам поліції «на лінії», тобто патрульним. Служба 102 одразу не передає виклик до служб психологічної підтримки (ШМД), але за запитом того, хто зв'язується зі 102, може бути викликана карета швидкої допомоги.
- У випадку, якщо заявник та людина, яка хоче вчинити самогубство, — це різні люди, то служба 102 надає патрульній поліції номер заявника і вони контактують. Тобто відповідальність за комунікацію лягає на патрульних поліцейських.
- Служба 102 на виклик, який стосується самогубства, може також надіслати слідчо-оперативну групу (слідчий, оперуповноважені, окремо залучають судово-медичного експерта), проте протокольні дії слідчо-оперативної групи

відбуваються, як правило, після факту смерті, або спроби самогубства.

Зауважимо, що Ветеран Хаб, як і багато інших організацій, має внутрішній протокол реагування на суїцидальну поведінку під час роботи зі зверненнями з боку ветеранів та ветеранок чи військовослужбовців та військовослужбовиць.

Інформанти висловили думку про те, що для реагування на виклики щодо самогубств ветеранів мають бути прописані окремі інструкції:

«...якщо їм кажуть, що це ветеран, вони мають включати якийсь інший протокол реагування, типу бути на зв'язку з тими, хто поряд з людиною, і надати рекомендації, що їм робити. Тобто це, відповідно, мати певну підготовку, що якщо ви поряд, не кладіть трубку... Якби була б якась лінія реагування на суїцидальні наміри, в тому числі з ветеранами, яка б перебирала б на себе цю зону і не займала б лінію 102, і там би могли супроводжувати людей, які є поряд, дізнаватись у них саме про це. Тобто, щоб була максимальна інформація для того, щоб зрозуміти, що відбувається». — Представниця ГО.

Етап 2. Отримання виклику та прибуття на місце події працівників патрульної поліції

Головні актори: працівники патрульної поліції.

Для патрульних поліцейських справа (за певними виключеннями) починається з виїзду на місце події. Опосередкована взаємодія з ветераном або ветеранкою, як правило, **починається з комунікації із працівниками служби 102.**

Якщо самогубство відбувається під час виклику – поліцейський несе відповідальність відповідно до кримінального кодексу.⁵²

Яку інформацію патрульні мають про виклик?

- Поліцейські отримують всю інформацію, яку зібрала служба 102, на шляху до місця події, також вони зв'язуються із заявником для уточнення додаткових деталей з місця події.
- Поліцейські на шляху до місця події не мають інформації, що їдуть на виклик до ветерана чи ветеранки, якщо таку інформацію не уточнила служба 102. Вони можуть дізнатися про статус людини випадково, або ж поставивши пряме питання:

«Так, це б мене вже... Зараз поставили у відомість, що він був ветераном. Насправді ми і не знали, хто це, і у виклику не звучить, що це спроба самогубства ветерана бойових дій. Просто виклик про самогубство». – Патрульний поліцейський.

«А в мене тут уточнює питання. Тобто вам тоді дружина сказала, що він ветеран, так? Тобто ви вже знали, що ви їдете до ветерана? – Так, так. Ми під'їхали, одразу вона нам це сказала. Так, так». – Патрульний поліцейський.

Які основні завдання та дії патрульної поліції під час виклику?

- Поліцейські, які виїжджають на виклик щодо самогубства, мають передати людину до відповідних служб, частіше за все мова йде про служби швидкої медичної допомоги.
- На місці поліцейські знаходять людину, яка хоче вчинити самогубство, і діють відповідно до ситуації. Комунікують, визначають подальші дії: чи викликати служби порятунку

⁵² Кримінальний кодекс України: 1) Стаття 135. Залишення в небезпеці, 2) Стаття 136. Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, 3) Стаття 367. Службова недбалість. Можуть бути різні ситуації в залежності який випадок, і які дії працівника поліції призвели до тяжких наслідків.

(ДСНС), чи достатньо буде викликати швидку медичну допомогу, залежно від того, як людина намагається вчинити самогубство.

- **У випадку зі спробою самогубства військовослужбовця чи військовослужбовиці поліцейські можуть зв'язуватись з Військовою службою правопорядку (ВСП), але на практиці, за словами інформантів з патрульної поліції, зв'язуються не завжди.** А отже, на рівні ВСП статистика і дані щодо самогубств не фіксуються (або фіксуються некоректно) – з одного боку. З іншого боку, це свідчить про те, що ВСП не втручається в процес перенаправлення військовослужбовця або військовослужбовиці до медичних закладів після попередження спроби самогубства (тобто не втручається у ланку реагування поліції). Оскільки ми не знаємо подальшого ланцюга реагування зі сторони медичних служб, можемо лише припустити, що медичні заклади, куди потрапляє військовослужбовець чи військовослужбовиця, можуть повідомляти ВСП і служба це фіксує, але це вже не є зоною відповідальності та контролю поліції.

«Зазвичай повідомляємо, але бувають випадки, що не повідомляємо [...]Ну, ВСП, скоріше за все, не відреагує. Якщо є такий випадок, і ми там... Ні, якщо була зброя, от на місці там зі зброєю ще щось, то ВСП відреагує. Вони там направлять когось зі своїх... А якщо от просто людина там військовий, і в нього стався якийсь розлад, він там щось хотів вчиняти самогубство, чи просто якісь психічні розлади, то не повідомляємо, тому що відповідь ВСП буде: "Ну, добре, ви його знайшли, куди відправити, то тоді... Тоді чим ми вам допоможемо?"» – Патрульний поліцейський.

- Основне завдання патрульного поліцейського – гарантувати безпеку людини, яка намагається вчинити самогубство, й інших присутніх на місці. Тобто знайти особу, яка планує вчинити самогубство, обеззброїти за необхідності, і комунікувати з нею до моменту приїзду відповідної служби.

«Наша задача, я скажу, найголовніше — це забезпечити безпеку людини, яка потребує її, і нашої, і інших служб, для того, щоб можна було працювати». — Патрульний поліцейський.

- Під час очікування поліцейські можуть розмовляти з ветераном, намагатись заспокоїти, спонукати передумати. Процедура реагування на самогубства регламентується загальними інструкціями, які **не відокремлюють випадки серед ветеранів та ветеранок або військовослужбовців та військовослужбовиць** (детальніше про інструкції див. у розділі 4).

«Ну, таких прямих інструкцій загальних немає. Кожна ситуація, вона індивідуальна і вона потребує якогось підходу, і тут не можна так прийти, відкрити інструкцію, так. Ну, підходе чи не підходе до цього випадку...» — Патрульний поліцейський.

- За умов відсутності прямої загрози (самозагрози) життю потерпілого, **патрульні все одно мають викликати швидку медичну допомогу**, оскільки сама наявність такого виклику свідчить про необхідність допомоги — з одного боку, з іншого — **це передача людини, яка має намір вчинити самогубство, далі за ланцюгом реагування**. У такий спосіб кінцева відповідальність залишається за швидкою медичною допомогою.

«І якщо ми його залишимо, по-перше, він накладе на себе руки, то це буде на нашій совісті і на нашій відповідальності. Тому що ми понесемо покарання згідно кримінального кодексу. І плюс, так як я вже казав, ти будеш думати, що ти не допоміг цій людині, і через це вона втратила життя». — Патрульний поліцейський.

- Поліцейські інколи надають рекомендації щодо звернення до лікарів, але в якості особистої поради, поза протоколом. Зазвичай такі рекомендації малоефективні.

«А ви, наприклад, як поліцейський, можете, не знаю... У людини була спроба самогубства — сказати, не знаю: "Прийди.... Так, щоб завтра сходить до лікаря, психіатра?" — Ну, звичайно, можемо. Це радимо, але ж, по-перше, я не лікар, щоб править там. І чітко йому сказати, куди йому звернутися, до якого лікаря, і що йому робити. По-друге, те, що я йому скажу, скоріш за все, мало там, що послухає. Не запам'ятає навіть це. Тому це мало ефективно, так, щоб поліцейський сказав до лікаря йти, і він піде туди». — Патрульний поліцейський.

Як відбувається комунікація з близькими?

Комунікація з близькими під час виклику відбувається за потреби. Патрульна поліція комунікує з близькими для уточнення деталей, або якщо сам заявник — близька людина. Саме близькі можуть повідомити про статус ветерана чи ветеранки, військовослужбовця чи військовослужбовиці.

«...А з родичами робота... яка з родичами робота? Стараємось заспокоїти словесно і, в принципі, і все». — Патрульний поліцейський.

Хто ще може приїжджати на виклик?

Якщо мова йде про водну патрульну поліцію, то випадки самогубств для них — це падіння з мостів та втоплення. Частіше за все в таких випадках викликають службу з надзвичайних ситуацій (ДСНС), а патрульна поліція реагує до приїзду ДСНС.

«І часто так буває, що ми приїздимо на те місце швидше, ніж ДСНСники. Тому ми дістаємо, надаємо якусь допомогу, далі передаємо службі швидкої допомоги. Опитують їх — це вже слідчий робить, це він робить вже в шпиталі. І ніхто на березі вже з ними розмовляти не зможе». — Патрульний поліцейський.

На спробу самогубства, коли людина вирішує стрибнути з мосту, реагує автомобіль підтримки, що патрулює берегову смугу.

«В нас були деякі випадки, не особисто зі мною, а з іншими екіпажами, коли вони приїжджали до людини, яка ще збиралася стрибнути з

мосту. І було таке, що вони її вмовляли і забирали з того мосту. Тобто, він відмовлявся від своєї спроби, перелазив через парапет назад. І не стрибав. Тобто, може, в таких ситуаціях щось зміниться. Бо в нас є автомобіль підтримки, він патрулює берегову смугу, мости. Не тільки катер виходить, їздить автомобіль. І ось ці хлопці іноді... Ну, на моїй пам'яті це, по-моєму, разів зо два було, що дійсно вдавалося людину відмовити від стрибка ще до того». — Патрульний поліцейський.

Водночас під час інтерв'ю патрульні поліцейські згадували, що відчують потребу у більш чіткому алгоритмі дій під час реагування на виклики щодо спроб самогубства серед ветеранів та ветеранок:

«Відштовхуючись від ситуації, яка в нас зараз в країні, що в нас масштабна війна, дуже багато військових, багато які з розхитаною психікою, то треба більш чіткіше, щоб був прописаний алгоритм, більш... Більше знання того, як діяти, куди звернутися, і при яких ситуаціях треба звертатися, і що робити». — Патрульний поліцейський.

Етап 3. Прибуття на місце події швидкої медичної допомоги

Головні актори: працівники швидкої медичної допомоги.

Після приїзду поліції **на місце події, за викликом прибуває швидка медична допомога.** Їх може викликати як диспетчер 102, так і патрульні.

- Під час виклику лінії 103, тобто екстреної медичної допомоги, працівники поліції вже розуміють, яка саме швидка медична бригада є необхідною у конкретному випадку. Наприклад, крім загальної бригади швидкого реагування, це може бути спеціалізована психіатрична бригада (СПБ) або наркологічна. За інформацією з відкритих джерел і з консультацій МОЗ, рішення про спрямування саме таких бригад приймає оператор лінії 103 на основі описаних симптомів та залежно від ситуації.

Поліцейський в деяких випадках самостійно має визначити, яка бригада є необхідною та передати це на лінію, проте остаточне рішення щодо виклику залишається за оператором лінії 103.

Тому працівникам та працівницям поліції під час опису ситуації треба бути уважними до деталей. З іншого боку, проблемою може бути швидкість реагування самих бригад.

«І проблема, по-перше, розрізнити. По-друге, самі ці дві бригади, які я назвав, вони стараються в якійсь мірі скинути одна на одну [...] просто в швидку дзвониш і кажеш, що в нас така ситуація, вони з'єднують з ким попало, або з тою, або з тою. І кожна з них починає задавати мільйон таких питань, що ну, я зі свого рівня поліцейського, я не можу повністю діагностувати, в нього там біла гарячка, чи в нього психічні розлади...» — Патрульний поліцейський.

Хоча це не є регулярною практикою, але служба 103 (швидка медична допомога) також може коректно надавати фахівців за наявності необхідної інформації.

«Ми також дзвонимо, як і всі, на лінію 103. Пояснюємо, говоримо, хто, хто дзвонить. Усі представляють, всі пояснюють, що я співпрацюю з поліцією, пояснюю ситуацію. І вони теж співпрацюють і приймають рішення, що їх викликати». — Патрульний поліцейський.

- **Після приїзду швидкої медичної допомоги вся відповідальність за особу (зі слів патрульної поліції) переходить до них, і вони вирішують, якими будуть подальші дії.**

З практики патрульних поліцейських, співробітники швидкої медичної допомоги можуть провести бесіду, поспілкуватися, надати допомогу на місці⁵³ і поїхати⁵⁴, а можуть забрати на подальший огляд чи лікування до медичного закладу. На цьому етапі поліцейські не приймають жодних рішень, передають медикам усю наявну інформацію. Можуть організувати супровід до медичного закладу у випадку, якщо пацієнт несе загрозу собі і присутнім.

Етап 4. Профілактична робота дільничного офіцера поліції. У випадках, коли людина після спроби самогубства залишається вдома або повертається додому

Дільничні поліцейські реагують переважно на звернення громадян після виїзду патрульної поліції.

«У мене були звернення громадян, які надходять до мене попередньо. Я розглядаю їх. У мене, наприклад, там у фабулі вписується, що суїцидальні нахили або спроба самогубства. Але перед цим звертаються до нас працівники ЕМД, екстреної медичної допомоги. Потім я вже розглядаю дане звернення від ЕМД, розглядаю і телефоную до самих людей. Тобто, у нас працівники поліції також виїжджають. Але це вже працівники... Так, це працівники СРПП, сектора реагування патрульної поліції. Вони виїжджають за даною адресою, відбирають пояснення, оглядають місце, де хотіла людина спробувати скоїти спробу самогубства. Також визначають ступінь ризику суїцидальної поведінки. Ну, тобто, дивляться, як людина знаходиться, в якому стані вона знаходиться. Або яка в неї поведінка. Ну, це все. Потім мені надходить дане звернення, що працівники СРПП виїжджали за вказаною адресою та працівники ЕМД. Я вже спілкуюся з людьми». — Дільничий офіцер.

---

⁵³ Міністерство охорони здоров'я. Екстрена медична допомога: догоспітальний етап. Новий клінічний протокол 1269. Ухвалено 5 червня 2019.
moz.gov.ua/uploads/2/12737-dn_20190605_1269_dod.pdf

⁵⁴ За рішенням працівника ШМД про відсутність необхідності госпіталізації або через відмову від госпіталізації.

У дільничних офіцерів немає протоколів задля визначення ступеню суїцидальної поведінки та інструкції реагування на суїцидальну поведінку.

«...І спілкуюся з людиною. Саме перше, це в спілкуванні. Це на мою думку, що потрібно тільки спілкуватися з нею. І спілкуватися саме по спробі самогубства. Якщо людина скоювала не один раз, неодноразово вона спричиняла собі якусь біль. Або, ну випадково, або вживала ті самі таблетки, щоб спричинити до суїциду. Тобто, я вже розумію, що людині потрібна психологічна або навіть психіатрична допомога. Тобто, я можу також звернутися до психолога або до психіатра за допомогою зі зверненням, щоб надали невідкладну допомогу». — Дільничий офіцер.

«Добре, а підкажіть, будь ласка, як ви визначаєте ступінь ризику суїцидальної поведінки? — Дивіться, якщо я приїжджаю, наприклад, дивлюся, що людина, ну, чи панікує, чи... І вона переживає щось. І сидить, ні з ким не хоче розмовляти, наприклад. Не хоче обговорювати ту саму суїцидальну спробу, самогубство. Ну, тобто, це все потрібно дивитися тільки по поведінці». — Дільничий офіцер.

Дільничний, який має попередні звернення та інформацію про спроби або наміри самогубства, має надалі навідувати людину, аби визначити її стан.

«Також дільничний офіцер поліції... потрібно, ну потрібно, щоб він неодноразово приїжджав до даної людини і розглядав дану обстановку. Чи вона ще скоювала, чи не буде скоювати. Ну тобто, дивиться на її поведінку. Якщо з її поведінкою все добре». — Дільничий офіцер.

Основне завдання дільничного офіцера — це профілактика.

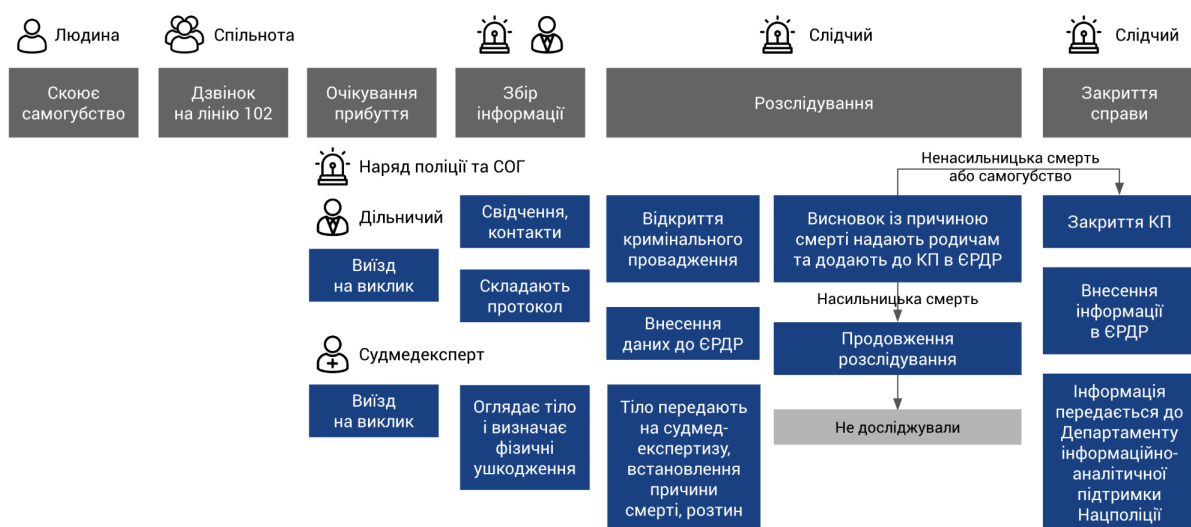
Розділ 3. Процес фіксації спроби самогубства або факту смерті

Процес фіксації спроби самогубства або факту смерті

У випадку спроби самогубства або самогубства на місце події паралельно викликають слідчо-оперативну групу (СОГ) з судмедекспертом. Далі, відповідно, після слідчо-оперативних дій, СОГ прямує до лікарні, аби дізнатися деталі щодо людини, яка вчинила самогубство або мала спробу самогубства.

Самогубство класифікують за статтею 115 Кримінального кодексу України: «Вноситься вбивство, 115-те вбивство з додатковою відміткою самогубство». – Слідчий.

Ланцюг реагування на самогубство

Алгоритм дій

- Слідчо-оперативна група і черговий судмедексперт проводять досудове розслідування: збір матеріалів, спілкування з очевидцями.

Які дані збирають?

- Визначення статусу людини для слідчо-оперативних груп не має важливого значення на місці.

«Взагалі-то нам без різниці. Він депутат, звичайна людина чи військовослужбовець, так? У мене трохи інші задачі, так? Ми ж не розділяємо, то спектр... Так. Тобто, слідчих дій і таке інше, воно проводиться однаково в усіх випадках». – Представник управлінської ланки поліції.

- Дані про випадок вносить слідчо-оперативна група, якою керує слідчий, до Єдиного реєстру досудового розслідування, присвоює їм певну класифікацію. До цього реєстру підтягують дані з інших державних реєстрів.
- На виїзді щодо самогубства статус УБД та військовослужбовця чи військовослужбовиці не є кваліфікаційною ознакою (тобто це не ознака, яку слідчо-оперативна група може використати під час присвоєння кваліфікації самогубства). Відповідно, фіксація цього статусу не є обов'язковою, але, як правило, за наявності такі дані вносяться у всі відомості.
- Інформацію про людину, яка вчинила або намагалася вчинити самогубство, слідчо-оперативна група вносить до внутрішньої системи Національної поліції – інформаційного порталу Нацполіції⁵⁵.
- За певними ознаками слідчо-оперативна група може визначити, що перед ними ветеран чи ветеранка або військовослужбовець чи військослужбовиця, але без документального підтвердження це не фіксують.

«Якщо ми розуміємо, що людина одягнена в якийсь одяг, на ньому є шеврон, там написано Іванов і таке інше, то ми розуміємо, що, ймовірно, це військовослужбовець [...] Але, ймовірно – вони не вносяться до офіційних баз даних». – Представник управлінської ланки поліції.

---

⁵⁵ База збирає інформацію про всі види правопорушень, звернення громадян, облік зброї тощо (Наказ МВС України від 03 серпня 2017 року N 676).

- Після проведення слідчо-оперативних дій і роботи судмедексперта, тобто після висновку, слідчий вносить відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ст. 115 КК України (вбивство) і щодо присвоєння кваліфікації «самогубство», потім провадження закривають⁵⁶.

Як відбувається комунікація з родичами?

- Комунікація з родичами для слідчо-оперативної групи відбувається в межах слідчо-оперативних дій за потреби або в разі оскарження рішення щодо присвоєння випадку кваліфікації «самогубства».

«Є мама, враховуючи те, що вона [жителька області України], вона приходить до слідчого, який знаходиться також у [місті України] і каже: "Ні, я не погоджусь". Бо мені це не подобається, тому що... Ну, як не подобається — в плані того, що я маю сумніви, мій син не такий, він не такий, ну, не міг таке вчинити сам, так. І розумієте, так, ми йдемо, все, що, там... Ми маму визнаємо потерпілою, допитуємо, вона свої якісь моменти викладає, чому вона так вважає чи інше. Ми всіх вислуховуємо, все це фіксуємо в межах досудового розслідування. І потім, ну, якщо є такі питання, що ми робимо, ми призначаємо посмертну судово-психологічну експертизу. Бо ми самі не можемо вирішити — слідчий, не маючи спеціального досвіду, ми маємо ці знання поверхові якісь, але в силу досвіду ми не маємо таких спеціальних знань, які має судовий експерт-психолог». — Представник управлінської ланки поліції.

- **На випадки спроб самогубства приїжджають представники районного відділу поліції, отримуючи інформацію від патрульної поліції. Поліція районного відділу проводить**

---

⁵⁶ Відповідно до Наказу Офісу генерального прокурора України № 298 від 30.06.2020 «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення» — zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text, під час внесення відомостей до ЄРДР обов'язково зазначаються відомості про особу потерпілого, із врахуванням відомостей про особливий правовий статус особи, до яких у тому числі відносяться ветерани війни (п.п. 45–46, пункту 4 розділу 2 Наказу).

розслідування для з'ясування обставин, що довели до спроби самогубства. Вони можуть приїжджати зі слідчо-оперативною групою у деяких випадках: наприклад, коли під час спроби самогубства людина отримала тілесні ушкодження, коли було пошкодження майна або у разі вчинення самогубства неповнолітньою особою.

«Група може не приїхати, туди можуть приїхати дільничний цього району, запросити сусідів, чи очевидців. Ну в будь-якому випадку, райвідділ буде дообробляти це». – Патрульний поліцейський.

Підсумовуючи, ми маємо ланцюг, який складається з низки акторів на чотирьох етапах:

- 1.** Отримання виклику службою 102. Ключові актори: заявники, лінія 102.
- 2.** Отримання виклику та прибуття на місце події працівників патрульної поліції (**у випадку спроби або самогубства - прибуття слідчо-оперативної групи**). Ключові актори: патрульна поліція (слідчо-оперативна група).
- 3.** Прибуття на місце події швидкої медичної допомоги. Ключові актори: працівники швидкої медичної допомоги.
- 4.** Профілактична робота дільничного офіцера поліції. Ключові актори: дільничний офіцер.

Маршрут документації

Увесь процес реагування на самогубство та подальша класифікація справи – зафіксовані документально. Ми окреслили цей шлях документації, щоб вдосконалити фіксацію, збір та опрацювання даних, які, надалі можуть допомогти під час формування якісних програм та політик протидії самогубствам серед населення, зокрема й ветеранів та ветеранок. У ланцюзі доволі багато точок, де може з'являтися інформація про статус ветерана або ветеранки і передаватися далі, тож розглянемо цей шлях документації.

- Передача інформації від заявника до служби 102. Заявник за своїм бажанням може зазначити статус ветерана або ветеранки (свій або людини, для якої викликає допомогу). Зі свого боку працівник служби 102 не має прописаних інструкцій щодо з'ясування статусу людини, яка має намір вчинити самогубство.

Проте керівництво ліній може звертати увагу на можливість таких звернень, аби співробітники лінії тримали це в голові.

«Ну, у нас, коли починалася війна [повномасштабна], якби, ну, нам розповідали більш, на оперативці нам розповідали, що потрібно, ну, зазвичай, ну, більш, як сказати, звертати особливу увагу саме на ветеранів війни». – Працівниця лінії 102.

З'ясування цієї інформації було би важливим за наявності інструкції реагування на наміри самогубства ветеранів і ветеранок, особливо, якщо комунікують безпосередньо з ветераном чи ветеранкою. З іншого боку, ця інформація важлива

для служби, яка їде на виклик. Аби дати співробітникам поліції можливість зорієнтуватися у своїх майбутніх діях заздалегідь.

- Під час передачі інформації від служби 102 до поліцейських, які їдуть на виклик, інформація про статус ветерана або ветеранки надається за наявності і не є обов'язковою. Подальша інформація може бути також з'ясована на місці за допомогою заявника або свідків.
- Також інформація може бути отримана безпосередньо від ветерана або ветеранки, до яких був здійснений виклик, або не бути передана поліцейським взагалі.

Подальша інформація також передається патрульними до інших акторів ланцюга на місці за наявності.

- Рапорти патрульної поліції надходять на районні відділи.

«Він (рапорт) передається в чергову частину райвідділу. І в залежності від ситуації, чи вона передається на участкового, чи на слідство, чи на дізнання, вже черговий приймає рішення [до кого далі передавати інформацію]». – Патрульний поліцейський.

Виявлення статусу ветерана або ветеранки – простір для змін.

Переходячи до питання **фіксації спроб самогубств і розпізнавання статусу ветерана**, варто зауважити, що, аби зафіксувати дані про те, що людина є ветераном або ветеранкою, інформанти в основному звертаються до категорії «військовослужбовець» чи «військовослужбовиця». Оскільки фіксація статусу в офіційних рапортах має бути підтверджена документально, у випадку з посвідченням учасника бойових дій – його або не демонструють, або не знаходять під час виклику, тому не фіксують. В червні 2024 року посвідчення ветерана чи ветеранки з'явилося у застосунку «Дія». Це може суттєво покращити та спростити процес ідентифікації ветерана або ветеранки. **Водночас працівники поліції не перевіряють статус людини на місці, оскільки не зобов'язані перевіряти реєстр УБД.**

«Учасник бойових дій статусу набуває особа з моменту отримання посвідчення, відповідно, там проходять певні процедури і особа набуває цього статусу, отримуючи посвідчення. Документ, документ. Цей документ, він не входить у перелік обов'язкових документів чи таких первинних документів, які потрібні для посвідчення особи. Ну, навіть його можна порівняти, навіть не те, що з паспортом, але з водійським посвідченням. Він не додається до Дії, так, цей документ».
— Працівник управлінської ланки поліції.

Лінія 102 передає загальну статистику викликів для аналітичного відділу, як вже зазначалось, там є місце для відмітки статусу військового, але ця відмітка не обов'язкова, а отже і статистика цих викликів, скоріш за все, недостовірна.

Загально процедура фіксації поліцією намірів самогубств, як правило, закінчується на рапортах патрульної поліції.

В рапортах патрульні зазначають статус військовослужбовця або військовослужбовиці, частину, посаду, якщо є військовий квиток, або інший документ, який засвідчує приналежність до сил оборони. У зворотному випадку статус, як правило, не з'ясовують і не уточнюють.

«Якщо в нього немає документів ніяких, військового квитка чи якогось посвідчення, яке посвідчує особу, то в принципі ми її вважаємо як цивільну людину. Тому що встановити його, чи він дійсно військовий, це трошки довга процедура, якою не завжди є час займатися. Потрібно дзвонити на ВСП. Треба як мінімум знати, з якої він частини. Щоб ВСП зв'язали з тією частиною і уточнили інформацію, чи він дійсно в них служить, чи є такий. Плюс, буває таке, що з частинами часто немає зв'язку, не можуть зв'язатися. Або не можуть зв'язатися, зв'язались з частиною, або не можуть безпосередньо зв'язатися з керівником. Ну, треба потратити трішки часу на це». — Патрульний поліцейський.

Статус ветерана або ветеранки (Учасника бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни), як правило, не фіксують узагалі.

Слідчо-оперативна група фіксує самогубства в Єдиному реєстрі досудового розслідування та у внутрішній системі Національної поліції (інформаційному порталі Нацполіції). Така фіксація на місці також відбувається за умови наявності доказів — документів. Протягом оперативно-слідчих дій інформація про осіб, які мали спробу самогубства або вчинили самогубство, підтягується з державних реєстрів. Але це залежить від статусу людини: інформацію про військовослужбовців та військовослужбовиць відмічають в реєстрах, а інформацію про ветеранів чи ветеранок — ні.

«Звичайно, якщо нам надається якась інформація, вона має важливе значення для встановлення істини у кримінальному провадженні, ми її перевіряємо. Але в даному випадку ні. І у нас немає такого. Якщо у нас буде на законодавчій нормативній базі закріплено, що так, це потрібно учасника бойових дій фіксувати, звичайно, що ми будемо це фіксувати і з'ясовувати. Зараз такої обов'язкової умови немає». — Працівник управлінської ланки поліції.

У такий спосіб, ніде в ланці реагування не фіксують статус ветерана. А будь-яка інша зібрана інформація надходить до Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційного порталу Національної поліції України. Відповідно, жодні статистичні дані не відбивають реальних показників щодо самогубств серед ветеранів.

Працівники поліції під час інтерв'ю зазначали важливість ідентифікації і фіксації статусу ветерана. Також про це зазначають представники ГО:

«Ну, я думаю, що поліцейські мали би це збирати. Тому що не тільки вже коли там військкомат знімає з обліку у зв'язку зі смертю, тому знає, що це був суїцид. Поліцейські мали би ідентифікувати обов'язково, чи це є ветеран, чи діючий військовослужбовець. Цю статистику зберігати, це нам буде в поміч. Ми будемо бачити динаміку. Ну, і, відповідно, швидше реагувати, які райони не охоплені». — Представник ГО.

Також працівники поліції винесли пропозицію щодо надання доступу до реєстру учасників бойових дій для Національної поліції: «Тоді, може, відкрити якийсь реєстр учасників бойових дій. Ну, навіть хай він буде закритим, так? Окремі будуть, я не знаю, користувачі, яким буде надано право користуватися цими реєстрами. Якщо я відкриваю базу даних, я бачу, що там у мене є... Є самогубства з кожною певною особою, я перевіряю цю особу по реєстрах, я бачу, що так, він учасник бойових дій, і в такому випадку його просто там ставитися особи в єдиному реєстрі досудових розслідувань, або в нашій поліцейській базі, де є відомості про потерпілого, я вже бачу, що так, якщо відомості про нього офіційно внесені в базі, то я ставлю там плюстик, що цей потерпілий, він є учасником бойових дій». — Працівник управлінської ланки поліції.

Роль ГО в ланцюзі реагування

Як ми можемо побачити, на офіційному рівні залучення організацій, які займаються превенцією самогубств, підтримкою ветеранів, ветеранок і їхніх сімей, немає.

На рівні практик така взаємодія існує у дуже локальному вимірі: наприклад, організація у Волинській області, що співпрацює з поліцією під час викликів щодо випадків, у яких беруть участь ветерани, ветеранки або військові (детальніше про Центр допомоги ветеранам війни «4.5.0» див. [розділ 4](#)). Як зазначали інформанти, **можливо, існує більше таких ініціатив, але вони локальні, несистемні та частіше за все — це реалізація проєктів за грантової підтримки, які завершуються разом із припиненням фінансування.**

Також комунікація відбувається під час викликів від організацій у якості заявників.

Лінії психологічної підтримки в ланцюзі є заявниками доволі рідко, оскільки для виклику 102 людина, яка потребує допомоги,

самостійно має повідомити своє місцезнаходження оператору лінії підтримки.

«Ми можемо викликати поліцію тільки в тому випадку, якщо абонент на це згоден і дає нам свої координати. Прізвище, ім'я, по-батькові, номер телефону і адресу». – Оператор лінії психологічної підтримки.

Співробітники ліній підтримки зазначають, що у разі можливості виклику служби на місце (тобто за згоди абонента і наявності даних про місцезнаходження) вони викликають спершу 102, які за необхідністю перенаправляють виклик на 103 (швидка медична допомога). За словами співробітників це відбувається через обласний розподіл лінії 103.

Представники організацій зазначають, що для науково-дослідних та аналітичних потреб реєстр необхідний. Це надасть інформацію про кількість, причинно-наслідкові зв'язки, допоможе виокремити «слабкі» місця у наданні комплексної підтримки ветеранам, ветеранкам і їхнім родинам, а також це допоможе скоригувати політики надання медичної допомоги ветеранам та ветеранкам задля запобігання зростання кількості самогубств у подальшому.

Проте, аби попередити вплив на широку аудиторію (а саме провокації нової хвилі самогубств), такий реєстр має бути закритим. До того ж, реєстр має бути не збіркою статистичних показників, а агрегованою базою даних, яка б об'єднувала показники від різних служб.

Ланцюг реагування на самогубства має доволі розгалужений характер, через це передача та фіксація інформації не має єдиної структури. Процедура реагування на виклики до ветеранів або ветеранок, військовослужбовців або військовослужбовиць нічим не відрізняється від інших. Відповідно, процедура фіксації статусу ветерана відсутня на всіх етапах реагування. **Невизначеність процедур, своєю чергою, не дає можливостей для ведення єдиної структурованої і визначеної бази даних, реєстру, статистики тощо.**

Проте можливість фіксації статусів на різних етапах і вторинної обробки отриманої інформації задля формування бази даних залишається можливою. Інформація про статус ветерана так само допоможе працівникам поліції обрати напрямок дій та індивідуальні стратегії комунікації під час виклику (про реагування на виклики щодо самогубств див. розділ 4).

Позиції акторів щодо фіксації статусу ветерана або ветеранки

Як було зазначено у другому розділі – точно визначити статус людини іноді складно й на практиці. Працівники поліції, як і інші залучені до реагування служби й організації (швидка допомога, профільні організації психологічної підтримки), можуть вживати «ветеран» / «ветеранка» або «військовий» / «військова» взаємозамінно.

- *«Ми не знаємо чи ветерани, чи військовослужбовці, яка частина з них вже були демобілізовані. Такої у мене розкладки нема. Але я вам можу сказати, це всі військовослужбовці». – Представниця профільної громадської організації.*
- *«Чи мають дізнаватися співробітники про наявність статусу ветерана? – Звісно. Так, це є, я ж кажу, у нас під час повномасштабного вторгнення у нас якби в програмі навіть з'явилась окрема подія за участю військового, це є обов'язково». – Працівниця лінії 102*

Наш аналіз ускладнюється і тим, що багато ветеранів та ветеранок, котрі воювали у проміжку між 2014 та 2021 роками, змінили свій статус, і з лютого 2022 року знову повернулись до активної служби. У такому разі, вони є носіями подвійного статусу: ветеран / ветеранка (учасник бойових дій, особа з інвалідністю внаслідок війни) і військовослужбовець / військовослужбовиця. Ветеранами або ветеранками можуть також вважатися військовослужбовці або військовослужбовиці, які були мобілізовані вперше (або продовжують службу за контрактом під час дії воєнного стану) і

вже отримали статус учасника, учасниці бойових дій або особи з інвалідністю внаслідок війни.

Доки триває війна, а підстави для завершення служби під час воєнного стану є обмеженими, більшість українських ветеранів та ветеранок продовжують активну службу⁵⁷. Через такий подвійний статус ветеранів та ветеранок більшість даних про їхні життя і добробут підпадають під обмеження для аналізу з боку неурядових організацій, що є проблематичним для проведення аналітики, прогнозування і якісної оцінки масштабу ситуації. Про це слушно зауважила одна з наших респонденток, представниця гарячої лінії для людей, які переживають емоційну кризу:

«А ми не зможемо це зрозуміти, бо ще війна не закінчилася. Це виходить, що до 2022 року нам треба ще 8 [років] прикрутити. Тому що 2022-й – це тільки початок повномасштабного. Я думаю, що це буде значно пізніше. Якщо ми говоримо саме про ту суїцидальність як крайню точку дезадаптації. У нас є такі абоненти, які от телефонують, говорять, що все, я комісований, я знаходжусь тут. І він або вживає алкоголь, а загострюється якийсь психічний розлад, не скажу точно який, бо він не говорить той діагноз, але з ним дуже важко говорити під час оцих загострень. Потім через певний час він десь, мабуть, підліковується або інтоксикацію проходить. І тоді повертається в більш-менш стабільний стан. І його знову запрошують воювати. А він стоїть в центрі зайнятості, а там йому пропонують бути двірником. І він отак от ні там, ні там не знаходиться. І це точно ще не той пік, і навіть не початок». – Представниця профільної громадської організації

Представники організацій, які працюють з ветеранами та їхніми родинами, зазначають, що для науково-дослідних й аналітичних потреб реєстр необхідний. Це надасть інформацію про кількість, причинно-наслідкові зв'язки, допоможе

⁵⁷ Ветеран Хаб, Правозахисний центр для військових «Принцип», ГО «Простір можливостей», ГО «Юридична сотня», ГО «Простір можливостей» та Жіночий ветеранський рух. Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Експертні рекомендації до формування оновленої державної політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Київ: Ветеран Хаб, 2023. veteranhub.com.ua/veteran-policy

виокремити «слабкі» місця у наданні комплексної підтримки ветеранам, ветеранкам та їхнім родинам, а також це допоможе скоригувати політики надання медичної допомоги ветеранам та ветеранкам задля запобігання зростання кількості самогубств надалі.

Проблема невизначеності щодо статусу не лише теоретична, але й має цілком практичне значення безпосередньо для військових. Дослідження «Шлях ветеранів та ветеранок» виявило, що частина українських військових навіть після завершення служби не відчуває себе цивільними, зберігаючи готовність за потреби повернутися до війська і залишаючись у такий спосіб у рамках воєнної культури⁵⁸. Це водночас і відрізняє український контекст від досвіду інших країн: в умовах війни ветерани повертаються до цивільного, але не мирного життя.

Саме тому для поточного аналізу ми вдалися до розгляду випадків також і чинних військових, не обмежуючись випадками, до прикладу, лише демобілізованих з 2022 року ветеранів. Тож надалі приклади, що будуть проілюстровані у звіті стосуватимуться учасників бойових дій, які можуть перебувати і в статусі військовослужбовця.

---

⁵⁸ Івона Костина, Катерина Скороход та Ярослав Братусь. Дослідження про досвід війни і повернення до цивільного життя. Шлях ветеранів та ветеранок. Київ: Ветеран Хаб. drive.google.com/file/d/1gSlkhpMoJHDFNgO6FV0o-y6oA99ieq6a/view?pli=1

Розділ 4. Патерни поведінки людей, які хочуть вчинити самогубство, та превентивна роль поліції

У житті будь-якої людини трапляються стресові події, що поступово виснажують та викликають почуття відчаю. У таких випадках психіка намагається знайти вихід із ситуації. Проте часом фізичний або емоційний біль може бути настільки нестерпним, що людина не бачитиме варіантів вирішення проблеми. Саме тому вона сприйматиме самогубство як спосіб полегшення свого стану.

Існує стереотип, що думки про самогубство мають люди з психічними розладами. Проте, як було зазначено, такі думки виникають і у людей без формальних розладів психіки на тлі складних життєвих обставин. До того ж ці обставини можуть бути найрізноманітнішими, а їхня інтенсивність також індивідуально впливатиме на кожну людину.

Отже, переважно до появи думок про самогубство наводить поступове накопичення проблем і, як наслідок, поступове погіршення емоційного стану. Тому в цьому розділі ми зосередимось на аналізі життєвих обставин, за яких можуть з'явитися думки про самогубство, та виокремимо патерни, які допоможуть краще зрозуміти поведінку ветерана або ветеранки у такій ситуації.

Аналіз звернень на гарячу лінію 102

Для більш ефективної комунікації працівників поліції у кризових ситуаціях, де може йтись про намір ветерана вчинити самогубство, слід поглянути на патерни, які виокремлюють під час аналізу звернень на гарячу лінію. Причини, що спонукають ветеранів та ветеранок звернутись по допомогу до операторів підтримки дозволяють краще контекстуалізувати, які саме життєві обставини наштовхують міркувати про самогубство людей із досвідом бойових дій.

Кожен із випадків сам по собі може не бути тим, що одразу призводить людину до думок, наміру чи спроби самогубства, однак саме накопичення проблем, поєднання кількох факторів може погіршувати стан.

За словами як представниці лінії 102, так і фахівчині кризової гарячої лінії, **найчастішими випадками звернень є проблеми у стосунках з близькими.**

«Зазвичай на гарячу лінію на спецлінію служби 102 надходять виклики від військових із суїцидальними думками, ну, які не відчувають, по-перше, підтримки своїх близьких. Найпоширеніші випадки – це коли їх кохана людина припиняє з ними стосунки». – Представниця лінії 102.

«Чоловік-військовослужбовець у відпустці не спить. Мучають жахи. Дружина з дітьми пішла, просила не шукати. Коли приїхав у відпустку, дізнався, що має борг по аліментах. А він навіть і не знав, що вони були призначені. Тобто розрив стосунків. Доволі частий запит». – Фахівчиня кризової гарячої лінії.

Від стосунків з коханими⁵⁹ людьми залежить і емоційний стан.

Розлука, зради, розрив стосунків можуть ставати причинами кризових ситуацій. Тривалий час одне без одного, різний досвід членів сім'ї і навіть саме воз'єднання й відбудова спільного побуту є значним викликом для пар⁶⁰.

«Військовослужбовиця, якій зрадив чоловік. Вони були багато років у шлюбі. Він також військовослужбовець. Вона поїхала його провідати там, де він служить. І коли приїхала, то дізналася про зраду. Має депресивний стан. Потреба в емоційній підтримці». – Представниця гарячої лінії.

«Військовослужбовець, який займається розмінуванням. Готовий вчинити самогубство, бо без коханої. Вона знаходиться за кордоном.

---

⁵⁹ Ольга Фокаф та Івона Костина. Шлях коханої воїна. Вивчення унікального досвіду партнерок військових та ветеранів. Київ: Ветеран Хаб, 2023 kohana.veteranhub.com.ua

⁶⁰ Костина, Івона, Катерина Скороход та Ярослав Братусь. Дослідження про досвід війни і повернення до цивільного життя. Шлях ветеранів та ветеранок. Київ: Ветеран Хаб. veteranhub.com.ua/shlyah-veterana

Він не бачить сенсу жити. Не відчуває, що ця війна коли-небудь закінчиться. І наші консультанти підтримали, вислухали, заземлили. І був дуже вдячний. В кінці навіть заплакав». — Представниця гарячої лінії.

«Чоловік майже рік не був вдома. Останнім часом погіршилися стосунки з дружиною. І вони один одного не розуміли. Того і звернувся. З приводу того, що важко порозумітися». — Представниця гарячої лінії.

Поширеними є ситуації, коли у силах оборони подружжя перебуває разом. До прикладу, можемо навести ситуацію, де сімейна пара військових перебуває на лінії фронту, однак на різних його ділянках.

«Подружжя військовослужбовців, побралися в армії, перебувають на різних ділянках фронту. Чоловік має контузії, часто злий та знервований. Він каже, що хоче нашкодити собі, після розмови з оператором лінії заспокоївся. Разом вони склали усну угоду про те, що чоловік відкладе такі думки на певний час». — Представниця гарячої лінії.

Війна також ускладнила догляд за близькими, надто коли єдиний опікун над хворим мобілізований у військо. **Неможливість надати турботу призводить до фрустрації і тривоги про рідних.**

«Чоловік мобілізований, приїхав у відпустку. Має батька поважного віку, який раніше лікувався від психічного розладу. І сам також має певні захворювання. Переживає за батька, за яким нікому доглядати. Переживає так само і за себе». — Представниця гарячої лінії.

Втрату близьких проживають особливо важко. Нерідко це супроводжується адиктивною поведінкою, аби пережити негативні емоції. Найчастіше йдеться про алкоголь.

«Військовослужбовець, сапер, сняться кошмари, вся родина загинула від ракетного обстрілу три місяці тому, вживає алкоголь, постійно звертається в нетверезому стані на лінію». — Представниця гарячої лінії.

Що стосується чинних військовослужбовців та військовослужбовиць, то однією із ситуацій, що особливо пригнічує є **неможливість перевестись в іншу частину**. Нерідко такі випадки супроводжуються самовільним залишенням частини (СЗЧ), що лише погіршує становище.

«Абонент, який не повернувся в частину, питає, як йому перевестися до іншої частини. І реагує агресивно, коли йому роблять якісь рекомендації звернутися по правову допомогу». — Представниця гарячої лінії.

«Військовослужбовець, думки про самогубство, думки про те, що він має психічний розлад. У розмові виявилось, що є проблеми з командуванням, ця людина хоче перевестися, а командування не підписує такі рапорти, тільки погрожує посадити, бо він назавжди залишається в стороні від певних ситуацій, які трапляються, як я розумію, там, де він служить. Коли виговорився, зазначив, що йому стало легше, подякував консультантку йому за службу, і він сказав, що вистачає звичайних, простих людських обіймів». — Представниця гарячої лінії.

Тиск з боку командирів також є тим фактором, який може призводити до кризових станів у військових.

«Абонент, який повідомив, що вчора була спроба суїциду, не хоче повертатись на службу. Відчуває тиск з боку командира. Потребував підтримки». — Представниця гарячої лінії.

«Військовослужбовець відчуває тиск з боку командира. Почав з відсутності мотивації воювати, втоми, виснаження. І виявилось, що в процесі консультування, ми ж розуміємо, що ми тільки чуємо наших абонентів, що він сидить з автоматом в руках і готовий до самогубства. Був напідпитку. Наша консультантка не знає, чи вдалося вмовити. Бо дзвінок перервався. В принципі, вони поговорили. Це була 40-хвилинна розмова. Але про те, що він сказав, що, "Так, я вирішив, я буду жити" — він цього не повідомив. Але домовились, як би, про те, що консультантка чекатиме наступного дзвінка. І це теж такий спосіб,

такий якір, так, коли ми можемо сказати, що ми тут, ми є, ми доступні. І, будь ласка, дзвоніть». — Представниця гарячої лінії.

Водночас і командири, котрі не знають, як зарадити особовому складу звертаються на гарячу лінію за підтримкою.

«Військовий командир. Наприклад, такий короткий запит. Не знає, як допомогти підлеглому, який втратив дитину». — Представниця гарячої лінії.

Втрати в підрозділі переживають так само важко. В окремих випадках йдеться про **провину вцілілого** (англ. survivor guilt). Цей феномен є доволі розповсюдженим серед людей, які пережили травматичні події і нерідко супроводжується думками про самогубство⁶¹.

«Військовослужбовець-чоловік через поранення перебуває вдома. Батальйон, з його слів, два місяці тому припинив своє існування. Плакав. Ледь можна було розібрати слова. Плаче і все як би». — Представниця гарячої лінії.

Після повернення або під час відпусток **військовим також може бути складно спілкуватись з цивільними. Питання людей без бойового досвіду дратують військовослужбовців і стають тригером, це погіршує стан.**

«Військовослужбовиця приїхала у відпустку. Хочеться просто вити, бо кожна друга особа розпитує, як там і що, і "мене це бісить, я не знаю, що робити, не знаю, як реагувати, хочеться назад"». — Представниця гарячої лінії.

---

⁶¹ Bistas, Karlyle, та Ramneet Grewal. «The Intricacies of Survivor's Guilt: Exploring Its Phenomenon Across Contexts». Cureus, 21 вересня 2023. <https://doi.org/10.7759/cureus.45703>. [ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10590163/](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10590163/)

Крім безпосередньо соціальних чинників, пов'язаних з прямою комунікацією з ветеранами та ветеранками, варто звернути увагу на те, що **суспільна стигма має істотний вплив на думки про самогубство**. У деяких випадках ця стигма нашаровується, як у випадку з людьми, які постраждали через бойовий досвід.

«Дуже багато ампутантів, які хочуть вкоротити собі віку. Йолки, це реально страшні речі. Коли людина, втративши ногу, хоче застрелитись, бо вважає себе нікому не потрібною». — Представниця гарячої лінії

Впливати на стан ветерана можуть ще й проблеми з адаптацією до цивільного життя.

«Якщо соціально людина не інтегрована, якщо в неї немає грошей, вона не може себе знайти, вона не може знайти роботу, в неї нема квартири, вона не може отримати певні гарантовані сервіси — це впливає так само на її стан, на її спроможність протистояти тому, що в неї підвищений ризик виникнення всіх цих проблем». — Представниця громадської організації.

Також варто пам'ятати, що **для частини ветеранів ключовим є поняття гідності та честі**. Через невідповідність соціальної позиції або стану здоров'я до уявлень про гідність ветерана або ветеранки, він або вона може вирішити, що гідність можна зберегти тільки одним шляхом:

«Самогубство є ще й способом зберегти гідність. І тут ми точно будемо часто мати такі ж історії в прояві з тими особливо, хто пережив полон і катування». — Фахівчиня громадської організації.

Всі перелічені причини стосуються стану психічного здоров'я. Вони підкреслюють важливість психоемоційної підтримки на різних етапах: як під час служби в силах оборони, так і в період адаптації до цивільного життя. Тому, відповідно, тема самогубств розглядається Всесвітньою організацією охорони здоров'я в контексті проблеми громадського здоров'я (public health)⁶².

Поліцейські ж доєднуються до ланцюга реагування частіше за все вже під час критичного стану, який може супроводжуватись спробою самогубства. У цьому аспекті однією із практик поліції може бути залучення колег з бойовим досвідом до викликів, пов'язаних із кризовими станами ветеранів та ветеранок, що може сприяти кращому розумінню їхніх потреб і забезпечуватиме більш ефективну підтримку.

Проте, якщо розглядати проблему комплексно, то надання поліцейським знань щодо того, які категорії ветеранів знаходяться в зоні потенційного ризику, може стати інструментом не тільки успішних інтервенцій, але й превентивним заходом.

В цілому, комплексний підхід до підтримки ветеранів та ветеранок стосується не лише ризиків самогубств, комплексність полягає у залученні різних категорій з оточення ветеранів і ветеранок, у першу чергу, їхніх рідних. Важливим елементом повинна бути робота з військовослужбовцями ще на етапі служби.

Водночас налагодження сервісів для ветеранів та ветеранок повинно бути вписане у загальну систему превенції самогубств, адже ветерани є частиною суспільства.

---

⁶² «Suicide». World Health Organization, 28 серпня 2023. [who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicide](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicide)

Зброя та алкоголь – фактори ризику для самогубств

Є поняття «**доступ до засобів**» – це не лише про доступ до вогнепальної зброї, хоча вона і є найбільш летальною. Йдеться загалом про речі і місця, що можуть бути позначені більшим ризиком. До прикладу, інспектор поліції, котрий патрулює річку, зазначає таке:

«У нас багато мостів, і з них постійно хтось стрибає. Ну, і військовий, це... Ну, на моїй пам'яті це перший раз, коли це був саме військовий, який стрибнув з мосту. Були люди, які переїхали з тимчасово окупованих територій, можна сказати, що з початком цих бойових дій останніх два роки їх побільшало, саме цих людей. Ну, а так десь 10–15 випадків на рік ми фіксуємо. Люди саме стрибають з мосту. Не завжди це спроба самогубства. Є люди, які просто щось хильнули. І він стрибає з мосту і думає, що якщо він допливе до берега, покаже, як він круто вміє плавати. Ну, мости в нас високі, не завжди це добре закінчується». – Співробітник водної патрульної поліції.

Разом із цим є «**стримування засобів**» (*means restriction*) – важливе поняття як для сфери громадського здоров'я⁶³, так і для кримінології⁶⁴. Це те, що, по-перше, може попередити випадок, а по-друге, відвернути летальну ситуацію. Доступність різних методів самогубства має значний вплив на їхню поширеність. У кількох країнах обмеження доступу до різних засобів самогубства привело до помітного зменшення загальної кількості випадків самогубств. Наприклад, у США та Канаді посилення контролю за вогнепальною зброєю, а також детоксикація побутових і автомобільних газів, обмеження використання токсичних пестицидів у сільській

---

⁶³ «Association Between Means Restriction of Poison and Method-Specific Suicide Rates». JAMA Health Forum 2, № 10 (15 жовтня 2021): e213042. <https://doi.org/10.1001/jamahealthforum.2021.3042>. [ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8727039/](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8727039/)

⁶⁴ Daigle, M. S. (2005). Suicide prevention through means restriction: Assessing the risk of substitution: A critical review and synthesis. Accident Analysis & Prevention, 37(4), 625-632.

місцевості і встановлення фізичних бар'єрів на потенційно небезпечних місцях для стрибків, сприяли зменшенню кількості випадків самогубств⁶⁵.

Працівники поліції зазначають, що, попри доступність тих чи інших засобів, **алкоголь все ще є значним каталізатором у кризових ситуаціях:**

«Зазвичай взаємодія з ветеранами у нас була через алкоголь. Тобто, вони вживали. І починали чудити щось, і ми були вимушені тоді включатися. Були випадки такі неадекватної поведінки, агресивної. Також були випадки, що вони собі вени різали, але, ну, то я так зрозумів, через алкоголь. В подальшому, ну, дружина каже, що він, звичайно, нормальний, але, от, коли вип'є, то просто ховайся». — Патрульний поліцейський.

«На жаль, всі мають таке заблудження на сьогоднішній день, що алкоголь — він знімає стрес [...] алкоголь стрес пригнічує. [...] Перебрала людина з алкоголем і щось там, я не знаю, трапилось у сім'ї, може, поругався з жінкою, може, якийсь конфлікт на роботі. Може, людина просто трохи психологічно втомилась. І от цей алкоголь, і коли нема поруч людини, з якою він би міг порозмовляти і хто би мог йому роз'яснити, як себе далі вести і як далі буде, це призводить до скоєння самогубства». — Співробітник слідчого управління.

Фахівчиня гарячої лінії для людей, які переживають емоційну кризу, також підтвердила, що до них **військові або ветерани звертаються по допомогу дуже часто в стані алкогольного сп'яніння**. Ось декілька прикладів того, за яких обставин відбувається такий дзвінок:

---

⁶⁵ Sarchiapone, Marco, Laura Mandelli, Miriam Iosue, Costanza Andrisano та Alec Roy. «Controlling Access to Suicide Means». International Journal of Environmental Research and Public Health 8, № 12 (7 грудня 2011): 4550–62.
[ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3290984/#:~:text=In%20many%20countries%2C%20restrictions%20of,jumping%20sites%20and%20hanging%2C%20by](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3290984/#:~:text=In%20many%20countries%2C%20restrictions%20of,jumping%20sites%20and%20hanging%2C%20by)

«Військовослужбовець говорить про тиск з боку командира. Почав з відсутності мотивації воювати, втоми, виснаження. І виявилось, що в процесі консультування, ми ж розуміємо, що ми тільки чуємо наших абонентів, що він сидить з автоматом в руках і готовий до самогубства. Був напідпитку». – Представниця гарячої лінії.

«І абонент, який говорив, що він 15 місяців відвоював, приїхав додому на два тижні, жінка його ревнує, він хоче застрелитися, і жінка думає, що він знайшов іншу сім'ю на Донбасі, і він говорить про почуття провини через смерть побратимів. Ну, тобто, знаєте, в чотирьох реченнях ціла купа проблем і запитів». – Представниця гарячої лінії.

Це лише декілька випадків різних людей із різними історіями, котрі тим не менш вичерпно ілюструють, як саме доступ до зброї і вживання алкоголю посилюють емоційну кризу і можуть збільшити ймовірність самогубства. Водночас йдеться про історії людей, які в стані алкогольного сп'яніння схильні шукати допомогу.

Не всі ветерани вживають алкоголь або інші психоактивні речовини. Не всі ветерани дзвонять на лінії та шукають підтримки. Не всі ветерани, які дзвонять на лінії перебувають у стані зміненої свідомості. Не всі ветерани, які вчиняють самогубства, вчиняють їх у стані зміненої свідомості. Слід бути обережними, аби не допустити логічної хиби і надмірного спрощення.

Також важливо зазначити, що **думки про самогубство ще не є наміром вчинити самогубство. Тому, наприклад, для представників профільної гарячої лінії такі дзвінки водночас є шансом вплинути на ситуацію:**

«Дуже радує, що вони телефонують на лінію. Там умовно десь чули, знали. Що психологи можуть про щось поговорити. І дати якісь поради, рекомендації. Яким чином підтримати, коли людина в горюванні... Якщо думки переросли в намір, а намір переріс в план, в якому є частина, власне, про це рішення, то, звісно, ризик дуже високий. Я думаю, що ця повторювана фраза пов'язана з такою

людською... Може бути пов'язана з відчуттям безпомічності. І, дійсно, якщо високий ризик суїциду, якщо є план, доступ до засобів, людина одна і людина без адаптації, в повному або в гострому якомусь такому стані, то те, що це відбудеться, шанси доволі високі. Але вона може перевірити. Якщо вирішиться певний комплекс проблем, які накопичилися зараз, і вона стабілізується на тому рівні таких якихось сталих чинників, заспокоїть нервову систему, випиться, перестане вживати алкоголь. Такі якісь базові речі. І, плюс, повіршуються якісь конфлікти міжособистісні і зміниться лайфстайл якийсь трошечки». — Представниця гарячої лінії.

Зважаючи на зазначену інформацію, на поліцію покладена функція правозастосування (law enforcement), тобто приведення в дію чинних регулювань і обмежень, до яких слід віднести і контроль над обігом зброї, вживання алкоголю.

Однак і сама по собі присутність поліцейських нерідко відіграє роль чинника, який стримує розвиток подій. Наприклад, патрулювання місцевості з підвищеним ризиком, як-от мости чи річки, збільшує шанси того, що на етапі спроби самогубства поліцейські стануть тими, хто першими буде на місці події. Відповідно, від швидкості реакції і дій співробітників часто залежить чи людина, що збирається вчинити самогубство, буде врятована.

Розділ 5. Навчання поліцейських особливостям роботи із ветеранами під час кризових ситуацій

Тренінги та відпрацювання сценаріїв

Особливості реагування у кризових ситуаціях є невіддільною складовою роботи поліції, що повинні бути вплетеними у загальну навчальну програму співробітників та співробітниць поліції. Взаємодія з ветеранами та ветеранками у ході таких подій, відповідно до спостережень наших респондентів, не має окремих специфік, відмінних від решти випадків, де у кризових ситуаціях опиняються не ветерани. Відповідно, не доводиться говорити і про потребу окремих тренінгів.

Водночас під час дослідження ми виявили, **що співробітники поліції для себе категоризують випадки, пов'язані із викликами щодо самогубств (як таких), як ті, де є можливість переконати людину і ті, де людина вже вирішила.** Останні, на жаль, дійсно часто завершуються вчиненням самогубства і тоді поліція відпрацьовує вже сам факт, а на місце події приїжджає слідчо-оперативна група. Іншими словами, **коли людина ще не вчинила самогубство, то з нею варто розмовляти.**

«А є люди, які дійсно, вони днем ще довго там стоять чи щось вагаються, про щось думають. З цими людьми, так, з ними варто спілкуватися. Вони, може, хочуть, щоб їх вислухали. Десь, може, став на їх місце. Ну, от, з такими людьми, так, ще можна працювати. Ну, так... Ми тренінги проходили про це. Це ще як навчалися в школі поліції. Це все в нас було. Робимо, як казали, як навчали». — Патрульний поліцейський.

Варто покращувати теоретичну підготовку поліцейських, аби ті змогли краще розпізнавати наміри людини вчинити самогубство. Ці знання також допоможуть поліцейським влучніше підбирати підхід у спілкуванні з ветераном або ветеранкою під час виклику.

Важливою є також тема роботи з **психологічними травмами** взагалі. Слід зауважити, що такі тренінги уже відбуваються, однак можуть стосуватись або окремих посад в поліції (наприклад, психологів) або не бути настільки масштабними.

«Психологи проходили відповідне навчання для того, щоб розуміти, що таке травма, що таке гострострессова реакція і так далі. Вони навчались певним технікам, вони відпрацьовували це практично, щоб потім, скажімо так, не нашкодити тим клієнтам, які перебувають в стані стресу саме під час таких подій». — Представник управлінської ланки поліції.

Інші поліцейські, з якими ми спілкувались, говорили про те, що наразі все ще бракує профільних тренінгів щодо реагування на спроби самогубств або фіксації тих, що відбулись.

«Чесно, прям конкретно, по поводу таких самогубств заняття не було. Я маю на увазі таких поглиблених, знаєте, я вважаю, що треба б такі заняття почаще проводити. Не тільки з ветеранами, але і з... Ну, у нас же не тільки ветерани намагаються. Все це — досвід роботи, здебільшого спілкування також з тими лікарями, швидкою допомогою». — Патрульний поліцейський.

Варто відзначити і те, що в Міністерстві внутрішніх справ напрацьовуються як нові психологічні тренінги, так і запроваджуються програми підтримки для співробітників-ветеранів та ветеранок. Зокрема, стартував проєкт «Mental tutor», що передбачає наявність наставників, які підтримуватимуть ментальне здоров'я поліцейських⁶⁶.

«Ми вже започаткували навчання, навчальний процес ментал-тьюторів. І першим, скажімо так, першим були наші колеги із [назва організації], яка провела навчання по роботі з горем, з оповіщенням членів родин у разі загибелі захисника, захисниці. Були 5-денні і 3-денні тренінги, організовані для психологів, п'ятиденка це була, і триденка — це була для соціальних працівників, які працюють у

⁶⁶ Департамент комунікації МВС. «У МВС презентували проєкт «Mental tutor» та концепцію психологічного супроводу». Міністерство внутрішніх справ України, 7 грудня 2023. mvs.gov.ua/uk/news/u-mvs-prezentovali-projekt-mental-tutor-ta-koncepciiu-psixologicnogo-suprovodu

нас в системі МВС. Вони також здійснюють психологічний супровід. І такі тренінги відбуваються надалі. Фактично там вже, це були тренінги для тренерів, і потім вже по каскадному методу ці знання тренери будуть розповсюджувати серед решти психологів». — Представник управлінської ланки поліції.

Водночас співробітники поліції, з якими ми спілкувались, наголошували на тому, аби утриматись від введення нових інструкцій та затвердження спеціальних наказів. На їхню думку, нормативно-правові акти є не так допомогою для них, як елементом контролю та покарання.

«А потім нас будуть притягати до відповідальності, чому не виконали відповідно цієї інструкції. Хоча ця інструкція вона не завжди підписується під ситуацію. Тому там, зазвичай, в більшість випадків вирішується реально здоровим глуздом». — Патрульний поліцейський.

«На мою особисту думку, не потрібно, оскільки чим більше ось цих інструкцій, наказів, всяких там окремих вказівок, воно більше навантажує співробітника. Можливо, зробити просто загальний алгоритм, загальний наказ і в ньому все це прописати. Навіть відокремлювати учасника бойових дій, цивільну особу або власника зброї це не є правильним. Оскільки, навіть, власник зброї, який не приймав участь в бойових діях, там під певними обставинами він може застосувати цю саму зброю. Учасник вже бойових дій залежить також від характеру там в тій чи іншій ситуації з ним поспілкуєшся, все, він заспокоївся. Тобто, все гаразд. Нікому небезпеки нічого не створює. Тож в цьому плані особисто моя думка тут треба такий більш загальний алгоритм дій». — Колишній працівник поліції.

Саме на здоровий глузд, емпатію та розуміння контексту, зі слів респондентів, вони покладаються найбільше. При тому, найважливішим для співробітників поліції у таких випадках залишається безпека: її треба гарантувати всім, хто присутні під час виклику. Тому відпрацювання технік комунікації має йти поруч з іншими навичками, що важливі у поліцейській діяльності, як-от обеззброєння людини.

«Так, і його убезпечити. Щоб він жодної шкоди не завдав і нам, і повз проходячим людям, а також співробітникам швидкої допомоги». — Патрульний поліцейський.

Одна з пропозицій, яку нам довелось почути в контексті більш ефективного навчання співробітників поліції, — вони хочуть мати змогу відпрацьовувати навички на конкретних сценаріях.

«Так, тому що ми сценарії, ну, то під час навчання ми проходимо сценарії. І в сценаріях застосовується все, і є в нас, так, ми ділимося, хтось сценарій грає в ролі поліцейського, а хтось в ролі бандита, так, і це маєш себе поводити як бандит. От, знову ж таки, звідки ми це беремо з практики? Ми розуміємо, як вони спілкуються, як манерно їх поведінки, і цю сценку розігруємо. Знову ж таки, що інструктор, який вивчав... Якийсь матеріал, він дивиться з боку, і він говорить поліцейському, що аналізує я б хотів тобі підказати, там ти зробив неправильно, тут я б рекомендував зробити інакше, а отут ти зробив, неправильно, тому тут потрібно робити так і прочитай той-то матеріал. Тобі знадобиться. Все. Для цього є інструктори, для цього є якась матеріал. І його потрібно постійно доповнювати». — Патрульний поліцейський.

Іншими словами, пропозиція полягає в тому, щоб навчання було якомога більш наближеним до реальних випадків, було максимально предметним. За такого підходу інструктор може наочно вказувати на помилки і відзначати належні дії відповідно до тієї чи іншої ситуації.

Один з патрульних поліцейських, коментуючи свій досвід реагування на самогубства, зазначив, що в нього виникали певні візуальні образи, на які він спирався під час процесу.

«В цей момент я, мені здається, згадав всі, які я тільки бачив, чув тактичні заходи, як входити в квартиру, і як має.. Ну все. Відповідно, я так, знаєте, як загляну в квартиру, і бачу картину, там, виходить, так прямо ми заходимо в квартиру».

«Можна було зайти, як в Америці, з пістолетами залетіти затримати».

Ми можемо припустити, що образ американського поліцейського та способу його реагування на виклики виник у нашого патрульного в результаті перегляду американських бойовиків, де такі сцени демонструють доволі часто та однотипно. Дослідження доводять, що «навчання через перегляд» (відеоматеріали, спостереження), як і «навчання через дію» (тренінги, практичне відпрацювання навичок) також є ефективними способами запам'ятовування⁶⁷. Відеоматеріали, особливо, коли ми говоримо про матеріали, які викликають емоцію (неважливо яку, важлива сила емоції), запам'ятовуються краще. Саме тому патрульні поліцейські могли згадувати кадри з екшенів чи бойовиків США, які є популярними та емоційно забарвленими. Тож візуальні методики можуть бути ефективними у формуванні навчань.

Водночас, як неодноразово зазначали співробітники поліції, **менш ефективним способом налагодити належне реагування їхньої служби на виклики пов'язані з самогубствами є прийняття інструкцій і наказів. Цей спротив вказує на те, що відповідальним за розробку політик та прийняття управлінських рішень варто утриматись від такого підходу, який найімовірніше не дасть бажаного результату.**

---

⁶⁷ Steffens, Melanie C., Rul von Stülpnagel та Janette C. Schult. "Memory Recall After "Learning by Doing" and "Learning by Viewing": Boundary Conditions of an Enactment Benefit". *Frontiers in Psychology* 6 (17 грудня 2015). <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4681778/>

Досвід Центру допомоги ветеранам війни «4.5.0.»

Центр допомоги ветеранам війни «4.5.0.» є одним з позитивних прикладів, де упродовж майже десяти років психологи, працівники поліції, ветерани й ветеранки співпрацюють разом задля запобігання самогубствам серед ветеранів. Ми наводимо тут детальніший опис досвіду Центру допомоги ветеранам війни «4.5.0.» як приклад такої міжінституційної співпраці.

Центр допомоги ветеранами війни «4.5.0.» — громадська організація на Волині, діяльність якої спрямована на підтримку ветеранів та ветеранок в кризових станах. В організації є гаряча лінія для звернень та групи реагування, до яких належать психологів та колишні військові, які прагнуть допомогти побратимам.

Центр успішно взаємодіє з працівниками поліції, зокрема й задля реагування на спроби самогубства серед ветеранів та ветеранок. Це дає необхідну практику співробітникам поліції, аби ті надалі більш ефективно реагували на виклики за участі колишніх військових.

Організація створена за ініціативи клінічної психологині Олени Зверєвої, яка почала працювати з ветеранами та військовослужбовцями з 2014 року. У 2018 році Олена та її колеги створили власний центр на Волині, приміщення їм надала обласна державна адміністрація.

«Я зрозуміла одне: що допомога рівний-рівному працює найліпше. Коли приїздить не цивільний психолог, а приїздить побратим, який має психологічну освіту, це працює найліпше. Він знає, що казати. Вони

один одного розуміють з півслова». — Олена Зверева, засновниця «4.5.0.».

В організації працюють мобільні бригади (групи швидкого реагування), що виїжджають на виклики для підтримки ветеранів, зокрема й на спроби самогубства.

«Чому ми виїжджаємо, група швидкого реагування? Тому що, якщо ми його не заберемо сьогодні, завтра може бути пізно». — Олена Зверева, засновниця «4.5.0.».

Показовою є практика взаємодії «4.5.0.» з поліцією. Співпраця з поліцейськими розпочалась ще в 2018 році, тобто від початку роботи організації. Перший час взаємодія не викликала довіри з боку поліції, але після декількох вдалих спільних викликів стало зрозуміло, що взаємодія ветерана або ветеранки з організацією дає позитивний результат.

«Коли вони побачили, як ми відпрацювали декілька терактів, бо у нас і таке було, коли ми приїжджаємо, це військовий у минулому, і ми відпрацьовуємо це без всяких, так скажем, застосувань спецзасобів, без кайданок, без сльозогінних газів. Тобто просто все якісно, чітко і людина погоджується все віддати. Тобто в цьому вони з нами почали співпрацювати». — Олена Зверева, засновниця «4.5.0.».

Виклики організація отримує від небайдужих громадян або навіть від державних установ. Викликати організацію можна за номерами гарячої лінії організації та особистим номером керівниці. **У деяких випадках поліцейські самі телефонують на гарячу лінію організації і чекають на групу швидкого реагування.** Представники організації входять до ветерана або ветеранки разом із поліцією. **Керівниця організації зазначає, що реакція на волонтерів та на побратимів завжди краща і більш ефективна, ніж на поліцейських.** Доволі часто ветерани та ветеранки можуть упереджено ставитись до поліцейських і відмовлятись співпрацювати, ніби працівники поліції не служили і не можуть зрозуміти ветеранів.

«...я прихожу, я волонтер. Мене вони знають в основному всі, що хто я, бо з 13-го року з ними постійно возишся. А побратими, які приїхали, ну,

він їм не закине, що ви ніде не були». — Олена Зверєва, засновниця «4.5.0».

Поліція ж у таких випадках допомагає волонтерам гарантувати безпеку ветерану або ветеранці і всім іншим присутнім.

«Буває таке, що якщо непритомний вже геть, і там кидається на родичів, і на нас, то поліція нам допомагає супроводити до психлікарні. Тобто в нас такий нормальний тандем, я рахую. Тому що поліцейські роблять свою роботу, і якісно». — Олена Зверєва, засновниця «4.5.0».

Цей приклад є українським аналогом американської «Групи психічної оцінки ветеранів» (Veterans Mental Evaluation Team – VMET) і демонструє, що підхід, який містить в собі спільні виїзди фахівців і поліції, є ефективним. Його впровадження за умов системності має призвести до зниження кількості самогубств серед ветеранів або ветеранок і військовослужбовців або військовослужбовець.

Зважаючи на те, що ветеранів ставатиме більше, мобільні групи потребують масштабування і розвитку сітки охоплення по всій території України. Саме у взаємодії з такими мобільними групами і профільними організаціями поліцейські можуть переймати досвід і покращувати свої навички комунікації з ветеранами або ветеранками й випрацьовувати алгоритми дій у кризових ситуаціях. З іншого боку, такі групи можна організувати в структурі самої Національної поліції.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Висновки

1. Ланцюг реагування має визначений процедурний характер, але не враховує та не виокремлює статусу ветерана або ветеранки, які мали спробу або вчинили самогубство. Ситуація ускладнюється невизначеністю понять «ветеран» або «ветеранка» та «військовослужбовець» або «військовослужбовиця», що унеможлиблює коректну фіксацію. Фіксація відбувається несистемно і невизначено, що унеможлиблює коректний збір та аналіз даних. **Зібрати вичерпні дані про поширеність випадків самогубств серед ветеранів та ветеранок у минулому стає неможливим через відсутність чіткої процедури фіксації ветеранського статусу.**
2. Поліцейські мають загальне уявлення щодо особливостей викликів на самогубства ветеранів та ветеранок, тому виїжджають так само як і на інші виклики. **Під час будь-якого виклику на самогубство треба враховувати ризики: людина може тримати зброю або перебувати у кризовому стані. Тому поліцейським треба мати більше практичних і фахових навичок комунікації з людьми в такій ситуації. Наразі працівники поліції, коли виїжджають на виклики, послуговуються тільки своїми навичками комунікації.**
3. **Під час комунікації працівників поліції з ветеранами та ветеранками, зокрема у випадках викликів на спроби чи наміри самогубств, необхідно враховувати можливий досвід ветеранів та ветеранок. Саме особливостям впливу досвіду на суїцидальну поведінку і мають бути присвячені окремі блоки навчань працівників поліції.**
4. Практика залучення ветеранів або ветеранок до співпраці з поліцією під час виїздів на спроби самогубств побратимів і посестр є доволі дієвою. Ефективною превенція самогубств серед ветеранів стає тоді, коли після успішно відпрацьованого виклику поліцією, за ветераном або ветеранкою слідкують у медичному закладі, де процес не закінчується симптоматичним / медикаментозним лікуванням, а продовжується комплексною

підтримкою від інших акторів (наприклад, контроль стану ветерана або ветеранки дільничним офіцером).

5. Одним способів превенції самогубств серед ветеранів та ветеранок є наявність інформації про простори та контакти людей, до яких можна звернутись за допомогою під час кризового стану. Також важливою є підтримка близьких у кризові періоди.
6. Поліцейські мають запит на проведення тематичних навчальних програм та тренінгів, однак такі програми мають відпрацьовувати конкретні навички і сценарії, які були б максимально наближені до реальних ситуацій.
7. Найменш дієвими видаються ініціативи щодо прийняття інструкцій і наказів в системі МВС та НПУ задля налагодження реагування поліції на виклики, пов'язані з самогубствами. Для співробітників поліції такий інструмент розглядається виключно як елемент контролю та покарання, а не підказок чи заохочення відпрацювати ефективніше ситуацію відповідно до її контексту.

Перспективи

Дослідження не розглядало географічної специфіки. Проте варто зауважити, що особливості роботи в прифронтових зонах мають суттєво відрізнятися від інших регіонів через:

- А.** кількість ветеранів та військовослужбовців, відповідно, більшу ймовірність викликів
- В.** близькість до зони бойових дій.

З іншого боку, різномірність структури й організації Національної поліції в різних регіонах України також має враховуватись під час більш детального вивчення проблематики.

Список використаних джерел

1. «Аналіз поточного стану медичних послуг, що надаються екскомбатантам та екскомбатанткам АТО/ООС в Україні». UNDP Україна, 25 серпня 2022.
<https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/analiz-potochnoho-s-tanu-medychnykh-posluh-shcho-nadayutsya-ekskombatantam-ta-ekskombatantkam-ato/oos-v-ukrayini>
2. Брус, С., Я. Бухта та І. Шматко. Системи соціальної підтримки ветеранів: Хорватія, Ізраїль, Велика Британія, Сербія та Данія. Київ, 2023.
pryncyp.com/wp-content/uploads/2024/02/soczpidtrymka-1.pdf
3. Верховна Рада. Про екстрену медичну допомогу. Закон України. zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17#Text
4. Верховна Рада України. Про психіатричну допомогу. Закон України. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text
5. Ветеран Хаб, Правозахисний центр для військових «Принцип», ГО «Простір можливостей», ГО «Юридична сотня», ГО «Простір можливостей» та Жіночий ветеранський рух. Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Експертні рекомендації до формування оновленої державної політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Київ: Ветеран Хаб, 2023. veteranhub.com.ua/veteran-policy
6. Департамент комунікації МВС. «У МВС презентували проєкт «Mental tutor» та концепцію психологічного супроводу». Міністерство внутрішніх справ України, 7 грудня 2023.

mvs.gov.ua/uk/news/u-mvs-prezentuvali-projekt-mental-tutor-ta-konsepциu-psixologicnogo-suprovodu

7. Костина, Івона, Катерина Скороход та Ярослав Братусь. Дослідження про досвід війни і повернення до цивільного життя. Шлях ветеранів та ветеранок. Київ: Ветеран Хаб. veteranhub.com.ua/shlyah-veterana
8. Міністерство внутрішніх справ України. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України. Наказ 111. Ухвалено 16 лютого 2018. ips.ligazakon.net/document/re31823
9. Міністерство внутрішніх справ України. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС. Наказ 796. Ухвалено 2 липня 2015. zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0777-15#Text
10. Міністерство оборони України. Методичний посібник щодо класифікації та обліку втрат особового складу Збройних Сил України. w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/wcadr_document?DOCUMENT_ID=193200&DOCUMENT_TYPE=2
11. Міністерство охорони здоров'я. Екстрена медична допомога: догоспітальний етап. Новий клінічний протокол 1269. Ухвалено 5 червня 2019. moz.gov.ua/uploads/2/12737-dn_20190605_1269_dod.pdf
12. «На Донбасі український військовий вчинив самогубство – штаб», Радіо Свобода, 1 травня 2018. radiosvoboda.org/a/news/29202700.html
13. Ольга Фокаф та Івона Костина. Шлях коханої воїна. Вивчення унікального досвіду партнерок військових та ветеранів. Київ: Ветеран Хаб, 2023. kohana.veteranhub.com.ua/research

14. Рада Європи, Міністерство юстиції України. Політика щодо запобігання суїцидальної поведінки в установах виконання покарань та у слідчих ізоляторах України.
rm.coe.int/politica-fmal/16809ebeb4
15. Роман Туровець, «Роз'яснення щодо обліку санітарних втрат», Голос України, 29 січня 2020. golos.com.ua/article/326881
16. Соня Лукашова, «Мінветеранів не має даних про суїциди серед бійців, бо СБУ їх засекретила», Українська Правда, 9 грудня 2019. pravda.com.ua/news/2019/12/9/7234287
17. «Учасники АТО вчинили 500 самогубств – Аваков», BBC News Україна, 22 червня 2017. bbc.com/ukrainian/news-40364076
18. «Хорватія передала Мінветеранів свої правові напрацювання щодо захисту ветеранів. Цей практичний досвід буде використано в Україні», – Юлія Лапутіна. Міністерство у справах ветеранів України.
mva.gov.ua/ua/news/horvatiya-peredala-minveteraniv-svoyi-pravovi-napracyuvannya-shchodo-zahistu-veteraniv-cej-praktichnij-dosvid-bu-de-vikoristano-v-ukrayini-yuliya-laputina
19. Чабарай, Ганна. «На чужих помилках. Світовий досвід адаптації ветеранів». Український Тиждень, 17 листопада 2017.
tyzhden.ua/na-chuzhykh-pomylykakh-svitoviy-dosvid-adaptatsii-veteraniv
20. «About the Department». U.S. Department of Veterans Affairs.
department.va.gov/about/
21. "Alarmantne Brojke Otkrivamo koliko se hrvatskih branitelja". direktno, 20 жовтня 2019. https://direktno.hr/direkt/alarmantne-brojke-otkrivamo-koliko-se-hrvatskih-branitelja-ubilo-na-drugo-vazno-pitanje-vlada-sutnja-drzavnih-institucija-170094/#google_vignette
22. «Association Between Means Restriction of Poison and Method-Specific Suicide Rates». JAMA Health Forum 2, № 10 (15 жовтня 2021): e213042.

<https://doi.org/10.1001/jamahealthforum.2021.3042>.
[ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8727039/](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8727039/)

- 23.** Bistas, Karlyle, та Ramneet Grewal. «The Intricacies of Survivor's Guilt: Exploring Its Phenomenon Across Contexts». Cureus, 21 вересня 2023. <https://doi.org/10.7759/cureus.45703>.
[ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10590163/](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10590163/)
- 24.** Collins, Peter, та Aaron Dale. «The Police – Military Veterans Wellness Program: An Update». Blue Line. Canada's Law Enforcement Magazine, 16 червня 2023.
blueline.ca/the-police-military-veterans-wellness-program-an-update-2
- 25.** Community-Based Interventions for Suicide Prevention Overview. U.S. Department of Veterans Affairs.
prainc.com/wp-content/uploads/2022/09/CBI-SP-Overview-508.pdf
- 26.** «Crisis Intervention First Look: Focused Response for Veterans». COPS Training Portal.
copstrainingportal.org/project/crisis-intervention-first-look-focused-response-for-veterans/
- 27.** Daigle, M. S. (2005). Suicide prevention through means restriction: Assessing the risk of substitution: A critical review and synthesis. Accident Analysis & Prevention, 37(4), 625-632.
- 28.** David Pedlar, Robert Ursano. «Suicide in Military and Veteran Populations: A View Across the Five Eyes Nations». Psychiatry. Interpersonal and Biological Processes. 87, № 2 (2024).
[tandfonline.com/doi/full/10.1080/00332747.2024.2306794](https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00332747.2024.2306794)
- 29.** «Department of Veterans Affairs Open Data Portal». U.S. Department of Veterans Affairs. data.va.gov
- 30.** Elkins, Faye C. «Defusing Crises and Offering Life Reclaiming Help: Delaware's Law Enforcement Veterans Response Teams». Community Policing Dispatch 16, № 3 (2023).
cops.usdoj.gov/html/dispatch/03-2023/defusing_crises.html

31. "Five eyes mental health research innovation collaboration (MHRIC) annual meeting". У *Annual report CIMVHR 2022/2023*.
<https://annual-report.cimvhr.ca/impact/five-eyes>
32. Gradski ured za branitelje. *Nadstandard skrbi za hrvatske branitelje grada Zagreba*. Zagreb, 2016.
https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/arhiva/branitelji/PUBLIKA_CIJA%20Nadstandard%20skrbi%20za%20hrvatske%20branitelje%20grada%20Zagreba.pdf
33. Lethal means safety toolkit. Resources for soldiers, their families and civilians. Directorate of Prevention, Resilience and Readiness.
armyresilience.army.mil/suicide-prevention/pages/pdf/Lethal%20Means%20Safety%20Toolkit_FINAL_25%20Aug%2023.pdf
34. Lifeline Ukraine lifelineukraine.com
35. Marinić, Borna. «Samoubojstva hrvatskih branitelja teška su tema koju društvo najčešće zaobilazi...Inzistirao je da ga pošalju na pakračko ratište. U Pakrac je stigao 11. studenog 1991. godine....» Braniteljski Portal, 21 січня 2020.
braniteljski-portal.hr/samoubojstva-hrvatskih-branitelja-teska-su-tema-koju-drustvo-najcesce-zaobilazi-inzistirao-je-da-ga-posalju-na-pakracko-ratiste-u-pakrac-je-stigao-11-studenog-1991-godine/
36. «Military Veterans Wellness Program». Canadian Police Knowledge Network. cpkn.ca/en/course/military-veterans-wellness-program
37. «Military Wellnes Veterans Program». Toronto Police Service.
tps.ca/organizational-chart/communities-neighbourhoods-command/field-services/community-partnerships-engagement-unit/military-veterans-wellness-program
38. «National Center for Veterans Analysis and Statistics». U.S. Department of Veterans Affairs. va.gov/VETDATA/index.asp
39. Sarchiapone, Marco, Laura Mandelli, Miriam Iosue, Costanza Andrisano та Alec Roy. «Controlling Access to Suicide Means». *International Journal of Environmental Research and Public Health* 8, № 12 (7 грудня 2011): 4550–62.

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3290984/#:~:text=In%20many%20countries%2C%20restrictions%20of,jumping%20sites%20and%20hanging%2C%20by>

40. Setka, Snjezana, та Slobodna Dalmacija. «Snimljen dokumentarac o 3069 suicida branitelja, redatelj govori o razlozima njihovih samoubojstava». Zadarski.hr, 22 вересня 2019.
<https://zadarski.slobodnadalmacija.hr/zadar/regional/snimljen-dokumentarac-o-3069-suicida-branitelja-redatelj-govori-o-razlozima-njih-ovih-samoubojstava-624455>
41. Simkus, Kristen, Amy Hall, Alexandra Heber та Linda VanTil. «2019 Veteran Suicide Mortality Study Follow-Up Period From 1976 to 2014». Government of Canada.
veterans.gc.ca/eng/about-vac/research/research-directorate/publications/reports/veteran-suicide-mortality-study-2019
42. Steffens, Melanie C., Rul von Stülpnagel та Janette C. Schult. "Memory Recall After "Learning by Doing" and "Learning by Viewing": Boundary Conditions of an Enactment Benefit". *Frontiers in Psychology* 6 (17 грудня 2015).
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4681778/>
43. «Suicide». World Health Organization. Eastern Mediterranean Region. emro.who.int/health-topics/suicide/feed/atom
44. U.S. Department of Veterans. National Strategy for Preventing Veteran Suicide 2018–2028.
mentalhealth.va.gov/suicide_prevention/docs/Office-of-Mental-Health-and-Suicide-Prevention-National-Strategy-for-Preventing-Veterans-Suicide.pdf
45. «VA Telehealth Services». VA Telehealth. telehealth.va.gov
46. «Veterans Affairs Canada». Primary Care Network Palliser.
palliserpcn.ca/local-resources/veterans-affairs-canada
47. «Veterans Mental Evaluation Team (VMET)». VA Diffusion Marketplace.

marketplace.va.gov/innovations/veterans-mental-evaluation-team-vmet

48. Veteran Response Teams. Law Enforcement Officers Respecting Service, Restoring Honor for Vets in Crisis. Vučković, Snježana. «Samoubojstva branitelja ne prestaju! Brojka je stravična: 'Složio je uniformu i propucao se pištoljem' ». Dnevno, 21 січня 2020. dnevno.hr/domovina/samoubojstva-branitelja-ne-prestaju-brojka-je-stravicna-slozio-je-uniformu-i-propucao-se-pistoljem-1421812/#google_vignette
49. U.S. Department of Justice. National Institute of Corrections., 2019. s3.amazonaws.com/static.nicic.gov/UserShared/033091.pdf
50. U.S. Department of Veterans. *National Strategy for Preventing Veteran Suicide 2018–2028*. mentalhealth.va.gov/suicide_prevention/docs/Office-of-Mental-Health-and-Suicide-Prevention-National-Strategy-for-Preventing-Veterans-Suicide.pdf
51. 2023 National Veteran Suicide Prevention. VA Suicide Prevention Office of Mental Health and Suicide Prevention, листопад 2023. mentalhealth.va.gov/docs/data-sheets/2023/2023-National-Veteran-Suicide-Prevention-Annual-Report-FINAL-508.pdf
52. «24/7, confidential crisis support for Veterans and their loved ones». Veterans Crisis Line. veteranscrisisline.net